

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

**На тему: «ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК
ЧИННИКА ПРОУКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ПІД ЧАС ВТОРГНЕННЯ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ»**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Вадзінський Іван Анатолійович

Керівник Амельченко Н.А.

Доктор філософських наук,

професор

Рецензент Кисельов С.О.

Бакалаврська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2024 р.

Зміст

ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.	8
1. Дискурс-аналіз як теорія і метод.	8
2. Категоріально-понятійний апарат дискурс-аналізу міжнародних відносин.	12
3. Методологія дослідження зв'язку між ідентичністю і міжнародною політикою ЄС у контексті вторгнення рф в Україну.	17
РОЗДІЛ II. РОСІЯ ТА УКРАЇНА В ДИСКУРСІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЄС ДО ПОВНОГО МАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ	24
1. Сутність Європейського Союзу як актора міжнародних відносин. ...	24
2. росія в дискурсі ЄС до повномасштабного вторгнення на територію України.	29
3. Дискурс Європи щодо України до повномасштабного вторгнення. ...	37
4. Підсумки	39
РОЗДІЛ III. ДИСКУРСИВНІ ЗМІНИ В ІДЕНТИЧНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ФОНІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ 2022 РОКУ.	41
1. Зміни в дискурсивному представленні України та росії.	41
2. Аналіз посилення та змін в процесі формування ідентичності ЄС в ході повномасштабного вторгнення рф в Україну.	49
3. Підсумки	57
ВИСНОВКИ	59
БІБЛІОГРАФІЯ	62
АНОТАЦІЯ	70

ВСТУП

Європейський Союз є одним з головних акторів міжнародних відносин не лише на Європейському континенті, але і у світі. Оскільки вторгнення російської федерації на територію України в 2022 році є безпосередньо кризою на кордонах ЄС, яка одночасно ставить під питання стабільність існуючої міжнародної системи відносин, дослідження реакції одного з головних акторів на міжнародній арені дає можливість зрозуміти характеристики розвитку міжнародних відносин з перспективи формування ідентичностей та процесу сприйняття міжнародними акторами один одного. **Актуальність нашого дослідження** обумовлена постановкою і спробою розв'язання проблеми впливу ідентичності ЄС на його міжнародну політику. Ідентичність певного актора завжди формується у діалозі або конфронтації між «Я» та «Іншими», тому її становлення і зміни є взаємообумовлений процес: зміни **розуміння** «Я» залежить від змін дискурсів ідентичності «Іншими» і навпаки. Актуальність дослідження полягає і в тому, яким чином змінювалась (та чи змінювалась?) ідентичність ЄС через зміни **дискурсивної ідентифікації** рф і України в умовах військового конфлікту у прикордонному для ЄС регіоні. Використання дискурс-аналізу для розуміння міжнародних відносин дозволяє розкрити роль ідентичності у міжнародній політиці. Застосування такої методології до аналізу міжнародних відносин є новим напрямком їх дослідження у європейській політичній науці і теорії міжнародних відносин. Тільки починаючи з 90-х рр. ХХ століття формується ця методологія. Для українських вчених застосування цієї методології постає також перспективним напрямком для майбутніх досліджень.

Важливо розрізнити імідж як спосіб ідентифікації держави, країни, політичного лідера тощо через конструювання їх масмедійного іміджу і дискурсивний підхід до ідентифікації, згідно якому ідентичність будь-якого актора політики формується у різних жанрах дискурсу – правовому, політичному,

науковому, історичному тощо. Дискурс – не просто імідж, а система значень (завжди відкрита) нашого письмового і усного мовлення стосовно певного політичного актора і суб'єкту міжнародних відносин. Навіть літературні художні образи (на відміну від живопису та інших візуальних жанрів мистецтва) формуються на основі системи значень певного літературного твору.

Метою роботи є виявлення змін ідентичності Європейського Союзу і, відповідно, ідентичності рф і України в європейському дискурсі під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Відповідно до поставленої мети, ми формуємо наступні **завдання** дослідження:

1. Визначити та встановити принципи використання конструктивістського дискурс-аналізу та критичного дискурс-аналізу в дослідженнях міжнародних відносин.

2. Встановити та описати методологію дослідження з визначенням ключових характеристик та описом категоріально-понятійного апарату.

3. Визначити ключові цінності та основу ідентичності Європейського Союзу, як актора міжнародних відносин, та поєднати його з існуванням «інших» в його середовищі, а саме росії та України протягом історичного процесу.

4. Виявити основні зміни, що зазнала ідентичність ЄС та його характеристики, що артикулювалися в офіційному дискурсі ЄС після вторгнення рф на територію України в 2022 році.

5. Охарактеризувати роль «інших» у формуванні ідентичності ЄС.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Європейського Союзу як актора міжнародних відносин.

Предметом дослідження є зміни дискурсу ідентичності ЄС після повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Методологія дослідження. Дослідження спирається на методологію Л. Хансена, що розкриває способи, характеристики та кроки застосування дискурс-аналізу до осмислення міжнародних відносин. У роботі в якості методології поєднуються конструктивістський дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз і критично- історичний дискурс-аналіз для розв'язання питань формування та історичних змін ідентичності ЄС під впливом змін європейської ідентифікації рф і України. Це поєднання можливе на основі їхньої спільної позиції стосовно того, що ідентичність як індивідуальна, так і колективна формуються у дискурсивних практиках. В якості методології роботи використовується конструктивістський підхід до міжнародних відносин І. Ноймана, який розкриває залежність міжнародної політики від історично сконструйованих концептів «Я» та «Інших» та їх змін.

В якості конкретних методів дослідження застосовуються також порівняльний метод для співставлення ідентичності ЄС, України і рф до і після повномасштабного вторгнення рф в Україну у європейському дискурсі, та історичний метод для розкриття еволюції ідентичності ЄС, України і рф в офіційному дискурсі ЄС.

Джерельна база дослідження включає в себе ряд промов, заяв та офіційних документів, що їх приймали та проголошували офіційні посадові особи та інституції ЄС. Серед офіційних документів та прийнятих рішень включено:

- 1) Версальську Декларацію від 11 березня 2022 року прийняту на саміті голів держав-членів ЄС,
- 2) резолюцію Європейського Парламенту про вторгнення російської федерації на територію України від першого березня 2022 року.

Серед промов та заяв, що відповідають методології дослідження включено:

- 1) промову комісара зі справ охорони здоров'я Стелли Кіріакідес в Празі 24 березня 2022 року,
- 2) послання Голови Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн щодо справ в Союзі 2023 року,
- 3) промову Високого представника Жозепа Борреля в ході дебат в Європейському Парламенті в Страсбурзі 16 лютого 2022 року,
- 4) заяву Президента Європейської комісії фон дер Ляєн щодо відповіді ЄС на російську агресію проти України 22 лютого 2022 року,
- 5) статтю Високого Представника ЄС Жозепа Борреля «Війна проти України та європейська безпека» 23 січня 2024,
- 6) промову Жозепа Борреля під час пленарного засідання Європейського парламенту в Страсбурзі 22 лютого 2023,
- 7) дебати за участю Урсули фон дер Ляєн, Жозепа Борреля та голови Європейської Ради Шарля Мішеля в Європейському парламенті на тему відносин ЄС та росії, військової загрози росії для України 16 лютого 2022,
- 8) спільну заяву президента Л. фон дер Ляєн та верховного представника/віце-президента Ж. Борреля щодо смерті Олексія Навального в Брюсселі 16 лютого 2024,
- 9) виступ виконавчого віце-президента В. Вестагера, високого представника/віце-президента Ж. Борреля та комісара Т. Бретона на прес-конференції, присвяченій Європейській оборонно-промисловій стратегії та Європейській програмі оборонної промисловості в Брюсселі 5 березня 2024 року.
- 10) виступ Президента Європейської Ради Шарля Мішеля після першої робочої сесії Європейської Ради, 23 червня 2022 року,

11) коментарі Високого представника Жозепа Борреля а Урсули фон дер Ляєн під час прес-конференції по зустрічі з Президентом України Володимиром Зеленським в Києві 8 квітня 2022 року,

12) виступ голови Європейського парламенту Роберти Мецолі в Верховній Раді України 1 квітня 2022 року,

13) заяву виконавчого віце-президента В. Домбровксіса на прес-конференції з прем'єр-міністром України Д. Шмигалем 31 січня 2022 року в Києві,

14) Виступ президента У. фон дер Ляєн на Мюнхенській конференції з безпеки 2022 року

Новизна дослідження полягає у застосуванні дискурс-аналізу до осмислення ідентичності акторів міжнародних відносин як важливого чинника формування і змін у міжнародній політиці. У дипломній роботі ця методологія застосовується до розуміння вторгнення російської федерації в Україну, однією з причин якого є невизнання рф української ідентичності. Ця ситуація створила для ЄС необхідність як змін ідентичностей України і рф, так і переосмислення своєї ідентичності.

Гіпотеза. Ми передбачаємо, що вторгнення російської федерації сприяло формуванню та артикуляції ключових моментів ідентичності Європейського Союзу через зміни ідентичності України та рф в європейському дискурсі. Агресивна політика рф спричинила зміну елементів офіційного дискурсу, а також сприяла реартикуляції існуючих до 2022 року історичних його елементів.

Структура роботи. Робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії та анотації. Перший розділ праці аналізує основні засади та методологію дослідження, включає в себе аналіз та визначення категорійно-понятійного апарату. Другий розділ розкриває історичний контекст формування ідентичності ЄС та його основних характеристик, аналіз ставлення до «інших»

(росії та України). Третій розділ аналізує зміни та особливості залученості повномасштабного вторгнення російської федерації на процес формування ідентичності Європейського Союзу в офіційному дискурсі. Обсяг роботи – 58 сторінок.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Дискурс-аналіз як теорія і метод.

Дискурс-аналіз в соціальних науках посідає вагоме місце та об'єднує в собі, як метод, так і теоретичний підхід. Використання дискурс-аналізу, як методу, передбачає слідуванню певних філософських та концептуальних засад дискурсу, як теорії. Серед основних принципів теоретичного підходу дослідники визначають наступні: існуюче знання має бути критично оцінене, історичні та культурні аспекти відіграють ключову роль у формуванні світогляду, правда та знання визначаються соціальними процесами, знання здатне формувати певну соціальну реакцію¹.

Варто зазначити, що дискурс-аналіз, від моменту появи як методу та теорії пройшов певний еволюційний шлях, що можна виразити формуванням у ньому відокремлених напрямків. Таким чином, М. Йоргансен та Л. Філіпс розподіляють існуючі підходи до теорії дискурс аналізу на три категорії: Критичний дискурс-аналіз, соціальний конструктивізм та марксизм². Дані категорії відрізняються тим, який рівень уваги до ряду питань вони надають в контексті дослідження. Таким чином, теорія соціального конструктивізму, що яскраво представлена працями Ернеста Лакло та Шанталь Муфф, вбачає основою для дослідження абстрактні дискурси, які існують поза межами соціальної реальності, проте здатні впливати на неї³. Марксизм, в свою чергу, визнає, що дискурс конструює реальність в абсолютно всіх сферах. Представлена реальність та розуміння знання та істинності залежить від сформованого в суспільстві дискурсу, який в свою чергу проникає в кожен галузь людського життя та відображається на будь-якому рівні інтеракції⁴. Критичний дискурс-аналіз (Ферклоу), в свою чергу,

¹ Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. Discourse Analysis As Theory and Method. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 5-6.

² Ibid., p. – 20-21.

³ Ibid., p. – 22.

⁴ Ibid., p. – 35.

знаходить середню позицію між двома попередніми категоріями, оскільки включає в себе ряд соціальних практик, проте не всі, а також передбачає простір для недескурсивних чинників, таких як економічні умови, політичні відносини в суспільстві, на формування соціальної реальності.

Дискурс аналіз є важливою частиною пост-структуралістського підходу в міжнародних відносинах. Одночасно будучи як епістимологічним, так і онтологічним підходом⁵, дискурс-аналіз створює особливі умови для проведення досліджень в галузі міжнародних відносин та політики. Завдяки тому, що основним твердженням в дискурс аналізі є судження про те, що розуміння реальності залежить від тих значень, що ми надаємо певним явищам або об'єктам, пост-структуралістський підхід відкидає класичне розуміння міжнародних відносин, запропоноване реалістичною та ліберальною школами⁶. Вивчення та дослідження міжнародних відносин через призму дискурсу є в першу чергу критичним, оскільки в своїй меті воно має дослідити причинно-наслідкові зв'язки певних явищ, опираючись на мову, як основний метод розуміння соціальної реальності.

Найбільшу вагу у дослідженні в дискурс-аналізі займає мова та наративи, що існують у відношенні до певного явища. Варто зазначити, що існує два підходи до вивчення реальності через призму мови: перший полягає в тому, що об'єктивні факти існують, проте їхня інтерпретація є ключовою в тому, яку ми надаємо їм вагу і як ми їх розміщаємо в системі «причина-наслідок»; інший підхід стверджує, що будь-яке явище є лише тоді існуючим, коли в суспільстві існує

⁵Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – xvi.

⁶ Ibid., p. – xvi.

його оцінка, іншими словами, лише від суспільного сприйняття залежить те, як ми сприймаємо ложку (як засіб для прийому їжі, або ж прибирання в домі)⁷.

В нашому дослідженні ми будемо спиратися на перший підхід, оскільки погоджуємося з тим, що об'єктивні факти існують, але їхнє значення залежить від їх культурно-мовного сприйняття.

Відповідно до дискурсивного підходу, становище, в якому існує спостерігач завжди залишається необ'єктивним, оскільки його розуміння дискурсу залежить від уже існуючих наративів⁸. Проте, в боротьбі дискурсів, оскільки дискурси ніколи не є сталими, а постійна гегемонія певного дискурсу є неможливою⁹, можна визначити ті риси, що характерні для певного дискурсу. В контексті міжнародних відносин можна стверджувати, що політики держав є частиною певного дискурсу, проте вони залишаються не лише їх результатом, але і підтримують або ж виступають у боротьбу з домінуючим дискурсом¹⁰. Імплементация певних політик залежить від існуючої суспільної думки, оскільки наші уявлення про світ залежать від тієї інформації, що її ми маємо та групуємо у відношенні до прийняття певного рішення. Яскравим прикладом, що зовнішньополітичні рішення спираються на наявні в суспільстві уявлення (часто неполітичні, а художні, історичні тощо), можна знайти в тому, як США підходило до втручання у війни після розпаду Югославії наприкінці XX та на початку XXI століть, оскільки, в даному випадку, ключові особи, що приймали рішення щодо

⁷ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 19-20.

⁸ Ibid., p. – 19-20.

⁹ Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. Discourse Analysis As Theory and Method. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 13.

¹⁰ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 19.

втручання черпали власне уявлення про локальні спільноти з публіцистичних творів, написаних ще в період після Другої Світової Війни¹¹.

Хоча дискурс-аналіз донині не є ключовим підходом в дослідженні міжнародних відносин, варто відмітити що з 90-тих років помітно зросла увага до даного методу в дослідженні як внутрішніх, так і зовнішніх політик держав. В цьому контексті варто згадати існування Есекської школи дискурсу, яка, базуючись на працях Жака Лакана, Мішеля Фуко та інших дослідників пост-модерну сформуваала основні підходи для дослідження політичних явищ в контексті мовних відносин, включаючи розробку конструктивістського методу дискурс-аналізу, запропоновану Ернестом Лакло та Шанталь Муфф¹².

Основою дослідження в дискурс-аналізу є ідентичність, яка формує та формується не лише зовнішньою політикою, але і більш вузькими поняттями, наприклад, безпеки. Важливою працею, що присвячена дослідженню явища безпеки в контексті дискурсивно сформованих ідентичностей, стала праця Девіда Кемпбла «Writing Security»¹³, в якій автор критично оцінює формування терміну «безпека» в історичній перспективі та залучає до дослідження ключові праці в цьому напрямку, наприклад «Левіафан» Томаса Гоббса. Автор, аналізуючи зовнішню політику Сполучених Штатів Америки, у своїй роботі стверджує, що питання безпеки, як і загрози є важливим чинником у формуванні ідентичності держав, консолідації їхнього населення та створення стабільності¹⁴.

Іншим підтвердженням як валідності, так і визнання дискурсивного підходу в міжнародних відносинах варто вважати його присутність в академічній дискусії.

¹¹ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 7.

¹² Townshend J. Discourse Theory and Political Analysis: A New Paradigm from the Essex School?. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2003. Vol. 5, no. 1. P. 129–142. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-856x.00100> (date of access: 21.05.2024). p. – 129.

¹³ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 35.

¹⁴ Campbell D. Writing Security. 2nd ed. Manchester University Press, 1998. 304 p.

Опублікована в 2024 році стаття Александри Гомолар та Олівера Тернера, які підходять до дослідження світового порядку та міжнародних відносин через призму «дискурсивних альянсів»¹⁵.

2. Категоріально-понятійний апарат дискурс-аналізу міжнародних відносин.

Оскільки методологія дискурс аналізу наділена власним понятійно-категоріальним апаратом, розкриємо і пояснемо значення основних його понять . Пояснення даних понять виходить з того, що дискурсивні практики треба розглядати відповідно до особливостей об'єктів, які вони самі і формують, на відміну від класичних підходів до міжнародних відносин, що розглядають дискурси у міжнародних відносинах як обумовлені інтересами певних держав, їх геополітичним розташуванням тощо. Дискурсивні практики міжнародних відносин мають свій власний понятійний апарат, який необхідно розкрити для проведення практичного дискурс-аналізу. Оскільки основним джерелом для розуміння дискурсу є текст, більшість понять, що їх ми маємо на меті визначити (встановити¹⁶) стосуються мови, а також знаків (описано нижче).

А) Дискурсивне поле – відповідно до теорії Лакло і Муф, - значення що мають слова і тексти, які не є фіксованими, а змінюються відповідно тому, як еволюціонують дискурси у боротьбі за гегемонію та який дискурс стає пануючим. Так, наприклад, один з ключових принципів демократії, а саме рівність громадян у правах та обов'язках еволюціонувало з часом із залученням все більшої кількості груп населення до процесу державотворення (надання

¹⁵ Homolar A., Turner O. Narrative alliances: the discursive foundations of international order. *International Affairs*. 2024. Vol. 100, no. 1. P. 203–220. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iad291> (date of access: 21.05.2024).

¹⁶ Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. *Discourse Analysis As Theory and Method*. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 25.

виборчих прав жінкам). Дискурсивне поле є тим простором де знаходяться значення, що перебувають поза межами пануючого дискурсу¹⁷.

Б) Сігніфаєр (signifier). Оскільки дискурс можна визначити за рахунок тих значень, що суспільство приймає для розуміння певних явищ, сігніфаєри, або ж ті характеристики, що «приєднуються» до існуючих дискурсів є важливою частиною для встановлення гегемонії дискурсу¹⁸. Так, беручи приклад терміну «Центральна Європа», можна стверджувати, що сігніфаєрами для цього політичного явища виступали такі значення як «не Радянський Союз», «частина європейського культурного та історичного простору»¹⁹.

В) Плавучі сігніфаєри (Floating signifiers) - є такими, що дискурси інвестують в них, аби завоювати певне значення. Дані сігніфаєри ще не отримали остаточного значення, а отже залишаються вільними для нових інтерпретацій. Прикладом подібного сігніфаєра може слугувати довготривала дихотомія в розумінні українського суспільства групової належності України (пострадянська або європейська держава).

В) Гегемонія та боротьба дискурсів. Термін гегемонії походить від праці італійського мислителя Антоніо Грамші, який під гегемонією вважав установлення контролю над виробництвом значень, а отже і нормалізацію суспільних відносин через нематеріальну надбудову, яка здатна, на його думку, впливати на характер базису²⁰. Для Лакло і Муффа гегемонія в контексті дискурс-аналізу постає як фіксація (установлення) значень, що належать певним знакам. Отже із фіксацією значень відбувається і паралельне пригнічення інших

¹⁷ Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. *Discourse Analysis As Theory and Method*. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 27.

¹⁸ Laclau E. The death and resurrection of the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies*. 1996. Vol. 1, no. 3. P. 201–220. URL: <https://doi.org/10.1080/13569319608420738> (date of access: 21.05.2024). p. – 208.

¹⁹ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p.

²⁰ Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. *Discourse Analysis As Theory and Method*. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 34.

існуючих дискурсів. Проте, в цьому контексті також варто зазначити, що мова не є сталою та зазнає постійних модифікацій, а отже створює можливості для появи нових та закріплення раніше «переможених» дискурсів. Боротьба дискурсів, як і зміни в мові, яким користується суспільство, є постійними і проходить вона в площині артикуляцій.

Б) Артикуляція. Процес артикуляції, або реартикуляції певного дискурсу є важливою частиною як боротьби, так і встановлення гегемонії. Іншими словами, артикуляція є введенням нових значень до дискурсу шляхом використання сігнфаєрів із дискурсивного поля. З іншого боку, реартикуляція є повторенням уже існуючого дискурсу, або ж поверненням до використання тих самих термінів в тому самому контексті задля забезпечення прийняття та запам'ятовування суспільством наявного дискурсу.

В) Текст складає основу дискурсу, саме він стає в основі як боротьби за гегемонію, так і об'єктом дослідження. В тексті закріплюються значення, а також вводяться нові²¹. Саме він є основою в процесі виробництва значень і слугує основою для його формування. Варто зазначити, що текст не може сприйматися як написані слова в контексті дискурс-аналізу. Виробництво текстів відбувається на щоденній основі в побутових процесах²². Відповідно, текстом можна сприймати будь-яку інформацію, що наділена мовленням, такими як відео-матеріали, кінофільми, плакати тощо. Поміж того, оскільки ми також залучатимемо деякі елементи критичного дискурс-аналізу, варто розуміти, що для даного наукового підходу текст є лише частиною «комунікативних подій», що має бути перевірена. Оскільки текст складає частину артикуляції «мови», такі дослідники як Ферклоу підтримують думку, що проявом мови слугують і інші,

²¹ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 49.

²² Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. Discourse Analysis As Theory and Method. SAGE Publications, Incorporated, 2002. p. – 61.

навіть невербальні знаки²³, що в контексті міжнародних відносин можна співставити, наприклад, з рішенням провести бойові навчання²⁴. Таким самим чином, аналізуючи дискурси, що існують навколо повномасштабного російського вторгнення до України переведення атомної зброї в рф в стан повної бойової готовності може слугувати також і дискурсивною практикою, що її росія використовує з метою презентації війни як частини протистояння з НАТО.

Г) *Інтертекстуальність*. Оскільки дискурси не є незалежними від тих, що існували до них, явище інтертекстуальності є одним з ключових в розумінні формування нових і аналізі наявних дискурсів. Дане явище пояснює, що артикуляція або ж реартикуляція певних значень іноді відбувається без прямого залучення уже існуючих в суспільній свідомості характеристик²⁵. Це також означає те, що аналіз певного дискурсу вимагає попереднього розуміння тих дискурсів, що існували перед ним, оскільки новіший, навіть якщо він ставить за мету подавити попередній, не може існувати окремо від нього. Відповідно до цього можна визначити два типи інтертекстуальності. Перший тип «чіткий» (*explicit*)²⁶, він включає в себе такі типу зв'язку, що виявляють пряме посилання на попередній дискурс, наприклад, цитата або посилання. Іншим типом є нечіткий (*implicit*), або такий, в якому не відбувається прямого посилання на попередні тексти, ними можуть слугувати певні відомі фрази («зіткнення цивілізацій», «realpolitic»), певні концепти (Балкани, Східна Європа) та інші²⁷.

Г) *Ідентичність* в пост-структуралістській теорії займає ключове місце в системі аналізу міжнародних відносин, адже саме вона, на противагу реалістичному уявленню про раціональний вибір та хаосу в глобальних

²³ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 21.

²⁴ Ibid., p. – 21.

²⁵ Ibid., p. – 21.

²⁶ Ibid., p. – 45.

²⁷ Ibid., p. – 51.

політичних відносинах, є тим фактором, що буде визначати поведінку держави як в середині, так і ззовні²⁸. Дослідження базується на тому припущенні, що ідентичність буде впливати на формування політик, які в свою чергу також впливатимуть на формування майбутніх модифікацій ідентичності²⁹. Особливою відмінністю політичного процесу, однак, є ряд обмежень, що цей процес зазнає, поміж ідентичності існує ряд зовнішніх та внутрішніх факторів. Наприклад, якщо мова іде про зовнішні відносини держави, її економічні та військові можливості можуть слугувати матеріальним обмеженням³⁰.

Не лише зовнішня політика загалом, але і питання безпеки є взаємозалежними з ідентичністю. Так, Девід Кемпбел виявив взаємозв'язок між формуванням загрози, ідентичності, а також і безпекової політики³¹. Варто зазначити, що в контексті дискурсу, як і будь-яке інше явище, ідентичність залежить і впливає на формування наративів і дискурсів в середині суспільства. Розуміння і модифікація розуміння «самості» (self) залежить від того, яким чином даному визначенню були дані характеристики раніше. Особливу вагу ідентичності в формуванні та змінах безпекової політики займає і той факт, що ідентичність формується через розрізнення себе з іншими (пояснення знизу). Таким чином в процесі формування ідентичності відбуваються паралельні процеси зв'язку та розрізнення, за якими, сігніфаєри поєднані через ряд антагоністичних характеристик. Таким чином Балкани в період воєн кінця XX, на початку XXI століть презентувалися та сприймалися як «дикі», «жорстокі» та «ірраціональні» на протиположність «цивілізованій», «раціональній» та «контрольованій» Європі³².

²⁸ Gecelovsky P., Murray R. W. Toward an Understanding of Canada's International Identity. *American Review of Canadian Studies*. 2019. Vol. 49, no. 4. P. 530–546. URL: <https://doi.org/10.1080/02722011.2019.1714680> (date of access: 21.05.2024). p. – 532.

²⁹ Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 23.

³⁰ *Ibid.*, p. – 27.

³¹ Campbell D. *Writing Security*. 2nd ed. Manchester University Press, 1998. 304 p. p. - 61.

³² Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 37.

Е) *Я/Інші*. Оскільки формування самості залежить від існування інших та зв'язків, що між ними існують, даний термін також вимагає додаткового пояснення та визначення. Варто зазначити, що та міра в якій проявляється іншість може варіюватися. Інші не лише є загрозою, але також прикладом, або ж партнерами в системах відносин. Таким чином в період російської Імперії суспільна думка щодо Заходу розділилася на два табори, один з них передбачав Європі приклад для наслідування для розвитку держави, а інші бачили екзистенційну загрозу для російської ідентичності. Різний вимір інакшості формує і різні політики в міжнародних відносинах. Таким чином інші можуть бути знищені, інкорпоровані (розширення ЄС), або сприйматися як партнери (участь в країні в НАТО)³³.

Проаналізувавши та зафіксувавши головні значення, що характерні для дискурсивних практик, ми можемо приступити до більш конкретного опису методології дослідження міжнародних відносин.

3. Методологія дослідження зв'язку між ідентичністю і міжнародною політикою ЄС у контексті вторгнення рф в Україну.

В нашому дослідженні ми будемо також опиратися на методологію, запропоновану Лені Хансеном в його праці «Безпека як практика. Дискурс аналіз та війна в Боснії» (“Security as Practice. Discourse analysis and the Bosnian war”³⁴). Використання даної методології в нашій роботі має особливі переваги, серед яких:

1) Автор розглядає та використовує дискурс аналіз в контексті міжнародних відносин, а також безпекових студій, що є відповідним до задач нашого дослідження.

³³ NEUMANN I. B. Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*. 1996. Vol. 2, no. 2. P. 139–174. URL: <https://doi.org/10.1177/1354066196002002001> (date of access: 21.05.2024). p. -167.

³⁴Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024).

2) Випадок війни в Боснії є подібним до війни РФ проти України, оскільки загрожував і загрожує кризою для політики Європейського Союзу стосовно його сусідів. Ці війни були та є викликом для ЄС в контексті безпекової ситуації в прикордонних регіонах.

3) Лене Хансен надає детальну методологію задля проведення дискурсивного дослідження разом з приділенням уваги до об'єктів дослідження, рівнів аналізу та розробки його структури.

Виходячи з того, що дії певної держави на міжнародній арені мають бути легальними та легітимними, автор стверджує, що саме дискурс зовнішньої політики виступає єднаючим фактором між політиками та ідентичністю³⁵, в системі, де легітимізація виходить з ідентичності.

Основну увагу в методології приділено тексту, як головному емпіричному матеріалові для дослідження, що може чітко презентувати ідентичність суб'єкта міжнародних відносин. Беручи до уваги той факт, що текст не може існувати окремо від попередніх, а отже перебуває в «просторі уже існуючих текстів»³⁶, Лене Хансен презентує загальну систему аналізу тексту в дискурсі зовнішньої політики, що розпочинається з прочитання «оригінального тексту» з визначенням ідентичностей в ньому, прочитання текстів, що виходять з нього (прочитання уже переосмислених текстів), і порівняння тих різниць, які існують між ними³⁷.

Поміж того, автор розробляє чотири моделі інтертекстуальності. Поміж того, автор розробляє чотири моделі інтертекстуальності, що базуються на тому, який тип дискурсу ми досліджуємо (офіційний, маргінальний, тощо).

Перша модель репрезентує офіційний дискурс і центрується на текстах (промови, послання, інтерв'ю), що продукуються особами, наділених владою

³⁵ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 52.

³⁶ Ibid., p. – 49.

³⁷ Ibid., p. – 52.

формувати зовнішню політику суб'єкта міжнародних відносин. В даному контексті дослідження відбувається задля аналізу того, як інтертекстуальні зв'язки стабілізують дискурс та створюють умови задля утвердження офіційної зовнішньої політики³⁸. Саме дану модель буде використано у нашому дослідженні. Оскільки ми маємо на меті проаналізувати зміни в ідентичності Європейського Союзу під впливом повномасштабного вторгнення російської федерації, ми зацікавлені, в першу чергу в аналізі явища формування офіційного дискурсу.

Додатково до цього, автор зазначає, що розробка моделі самого дослідження спирається на три інших фактори, а саме: кількість «самостей» (Selves), що аналізуються, чи дослідження базується на одному історичному моменті, чи вимагає ширшого історичного порівняння, а також чи в цьому контексті до уваги береться одна історична подія, або порівнюється декілька³⁹.

У нашому дослідженні ми будемо досліджувати ЄС, як суб'єкта міжнародних відносин, з увагою до питання ідентичності в контексті одного масштабного історичного явища – повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України із залученням порівняльного аналізу розуміння Східно-Європейського простору в контексті формування ідентичності ЄС. Оскільки, як зазначалося раніше (Розділ I, підрозділ 2, пункт E), розуміння власної ідентичності відбувається через поєднання та антагонізм з «Іншими», контекст вторгнення може показати як ЄС позиціонує себе по відношенню до інших учасників конфлікту. В даному випадку, наше дослідження базуватиметься не на основі дослідження кількох ідентичностей (росії, України та ЄС), а на факті дискурсивного зіткнення (*discursive encounter*⁴⁰), що передбачає існування

³⁸ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 51.

³⁹ Ibid., p. – 67.

⁴⁰ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 62.

«Інших» в питанні формування ідентичності суб'єкта, проте не вимагає аналізу дискурсів інших, проте не вимагає аналіз ідентичностей дискурсів інших суб'єктів.

Вибір історичної події базується на тому, що повномасштабне вторгнення російської федерації є важливим моментом не лише в безпековій ситуації Європейського континенту, але ставить під питання сутність існуючої системи міжнародних відносин. Вторгнення рф стало порушенням сформованої після Другої Світової Війни системи міжнародних відносин, що опиралася на принципах та ідеях діяльності Організації Об'єднаних Націй⁴¹, Поміж того, оскільки ЄС безпосередньо межує з учасником конфлікту, що підвищує його важливість в контексті безпекового становища Європейського Союзу⁴².

Щодо вибору історичних подій ми будемо опиратися на ряд важливих рішень та кроків, що були прийняті Європейським Союзом в формуванні власного сприйняття Східних кордонів і суб'єктів міжнародних відносин, які знаходяться в даному регіоні. Дані події будуть включати як такі, що трапилися до початку повномасштабного вторгнення, наприклад, створення програми Східного партнерства, а також таких, які відбулися вже після повномасштабного вторгнення (надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, надання макрофінансової допомоги та постачання військового спорядження). Варто зазначити, що у цьому контексті ми будемо долучати деякі принципи критичного дискурс аналізу, що сприймає мову не лише в контексті текстів, але і «жестів». Відповідно, дані події не лише будуть сприйматися як підтвердження валідності та дотримання суб'єктом певного дискурсу, але як способом його артикуляції. В нашому дослідженні наратив буде виступати як частина, що дає можливість

⁴¹ Lehne S. After Russia's War Against Ukraine: What Kind of World Order?. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieeurope.eu/research/2023/02/after-russias-war-against-ukraine-what-kind-of-world-order?lang=en¢er=europe>.

⁴² Fix L. European Security and the Ukraine War. *Council on Foreign Relations*.

URL: <https://www.cfr.org/project/european-security-and-ukraine-war> (date of access: 21.05.2024).

визначити ідентичність прямим шляхом, а дії держав, як частина «невербальної комунікації», слугуватимуть одночасно і підтвердженням факту валідності дискурсу в контексті дотримання суб'єктом норм дискурсивної артикуляції ідентичності в міжнародних відносинах.

Іншим важливим моментом, що зазначається Лене Хансеном в контексті методології та проведення дослідження є вибір текстів. Дослідник визначає два ключові фактори в підборі текстових матеріалів: тексти мають стосуватися часового періоду дослідження, але також мають існувати тексти, з яких можна визначити історичний розвиток дискурсу⁴³. Поміж того, автор зазначає, що у контексті дослідження, що опирається на обрану нами модель інтертекстуальності (дослідження офіційних дискурсів), текст має відповідати трьом ключовим критеріям: вони мають чітко артикулювати ідентичність суб'єкта, мають бути широко споживані суспільством, а також агенти, що їх проголошують мають бути наділені владою в сфері міжнародних відносин. Даний вибір текстів забезпечує їхню доцільність з кількох перспектив. По-перше, існує можливість визначення зв'язку між ідентичністю та впроваджуваною політикою. По-друге, дослідження дискурсів з більшою увагою з боку суспільства дає більшу вірогідність встановлення гегемонії певного дискурсу. По-третє, у випадку якщо артикуляція відбувається вповноваженим агентом дискурс отримує офіційний статус та презентує обраний суб'єктом зв'язок між ідентичністю та діями в зовнішній політиці⁴⁴. І хоча виконання всіх трьох критеріїв є доволі складним, особливо зважаючи на ряд обмежень, що може існувати, низька зацікавленість в проблемі з боку суспільства, нечітка артикуляція ідентичностей в офіційних документах, наприклад, законопроектах. Проте, Лене Хансен, рекомендує вирішувати дані проблеми шляхом поєднання

⁴³ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 69-70.

⁴⁴ Ibid., p. – 76.

текстів, що обмежені в певному критерії разом з тим, який чітко виконує критерій⁴⁵.

У контексті питанні вибору агента, що наділений владою формувати зовнішню політику в контексті ЄС є ряд перепон. Оскільки питання легітимності та існування Європейського Союзу як актора міжнародних відносин буде розглянуто в підрозділі 1 розділу II, ми, завчасно визнаючи його суб'єктність визначимо органи, що продукують тексти та ті, до яких ми будемо звертатися в контексті дослідження.

По-перше, інституційна структура ЄС передбачає розподіл влади між трьома структурами: Європейською комісією, Радою Європейського Союзу, Європейським Парламентом та Європейською Радою⁴⁶. Поміж того, разом з набуттям чинності Лісабонського договору постала Європейська служба зовнішніх справ, що очолюється Верховним представником ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки та має незалежний від інших інституцій характер діяльності. Оскільки дані органи наділені владою формування зовнішньої політики, ми будемо аналізувати тексти, що продукувалися даними органами. Проте складна структура формування рішень в Європейському Союзі та обрана інтертекстуальна модель вимагає деяких уточнень.

По-перше, в контексті Ради Європейського Союзу, Європейської Ради та Європейського Парламенту будуть розглянуті тексти продуковані інституціями, як агентами. Оскільки Рада ЄС та Європейська Рада складається з представників членів ЄС з власними політиками у сфері міжнародних відносин, саме тексти, продуковані інституціями характеризують загальний характер політики Європейського Союзу як окремого суб'єкта міжнародних відносин. В подібному контексті можна і аналізувати Європейський Парламент, який складається з

⁴⁵ Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 76.

⁴⁶ European Union. Policy, law – decision-making process | European Union. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/how-eu-policy-decided_en (date of access: 21.05.2024).

різних політичних об'єднань, і саме тому аналіз текстів, що виходять як колективне рішення Європарламенту будуть включені в аналіз.

По-друге, випадок Європейської комісії та Європейської служби зовнішніх справ та її очільника дозволяє проводити аналіз текстів, як продукованими інституціями, так і її очільниками, оскільки дані суб'єкти є частиною суто Європейської системи врядування і незалежні від членів ЄС.

Отже, в даному розділі було проаналізовано питання, яке буде досліджено в роботі та описано методологію і операціоналізовано основні поняття, що будуть використовуватися в практичній частині дослідження. Відповідно до запропонованої методології ми встановили ключові етапи проведення дослідження, агентів та тексти, що будуть аналізуватися, підібрали найбільш доцільну модель інтертекстуальності та визначили часові рамки дослідження.

РОЗДІЛ II. РОСІЯ ТА УКРАЇНА В ДИСКУРСІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЄС ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

1. Сутність Європейського Союзу як актора міжнародних відносин.

Оскільки Європейський Союз не є ані державним утворенням, ані федерацією чи конфедерацією⁴⁷, ані наддержавною інституцією, тому аналіз його зовнішньої політики як діяльності уніфікованого суб'єкта залишається проблемним. Для кращого розуміння сутності зовнішньої політики ЄС в цьому підрозділі розкриваємо основні засади на яких базується політика ЄС з перспективи правових норм та компонентів його ідентичності. У першій частині розділу ми розглянемо правові основи, на яких базується ЄС, а у другій, відповідно, проаналізуємо компонент ідентичності у функції формування зовнішньої політики ЄС.

Зовнішня політика Європейського Союзу формується на основі двох ключових елементів: суто Європейських механізмів та інституцій, а також кооперації держав-членів у формуванні зовнішньої політики⁴⁸. Головними джерелами для дослідження сутності та механізмів зовнішньої політики ЄС є правові норми, що були закріплені в основних документах Союзу. Особливу роль в питаннях зовнішньої політики відіграють Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір 1992 року) та Лісабонський договір (2007р.). Маастрихтський договір був важливим чинником формування не лише Європейського Союзу як суб'єкта (зазначено в самій угоді), але і кроком до формування єдиної зовнішньої політики держав-членів. Важливим в контексті питання зовнішньої політики є те, що договір передбачав та вимагав від власних

⁴⁷ AMATO G. A New Inter-Institutional Interplay after the Treaty of Lisbon?. *The Brown Journal of World Affairs*. 2011. Vol. 17, no. 2. P. 139–146. URL: <https://www.jstor.org/stable/24590803>. p. 139-141.

⁴⁸Keukeleire S., Delreux T. *Foreign Policy of the European Union*. Palgrave Macmillan Limited, 2022. p. – 14.

країн-членів кооперації в питанні зовнішньої політики⁴⁹, встановлював механізм Спільної Зовнішньої та Безпекової Політики⁵⁰. Щодо характеру взаємодії в рамках договору, дослідник Стефан Стеттер зазначає, що від укладення Договору про Європейський Союз, до узгодження ряду інших договорів, зокрема, Амстердамського та договору, що було узгоджено в Ніцці, попередня система розподілу зовнішньої політики на конкретні секції з її підпорядкуванням інституціям ЄС, або державам-членам та Раді ЄС стала слабшати і поступилася місцем взаємопроникненню повноважень та прав між ними, що в свою чергу призвело до посилення ролі Європейських інституцій в процесах прийняття та імплементації зовнішньо-політичних рішень⁵¹. В цьому контексті можна згадати створення, відповідно до Амстердамського договору, посади Високого представника зі Спільної Зовнішньої та Безпекової політики, який мав координувати спільну зовнішньо-політичну діяльність в Європейському Союзі.

В цьому контексті варто згадати про Лісабонський договір, що виступав як перегляд договору про Європейський Союз та мав замістити неприйнятну пропозицію Конституції ЄС⁵². Даний договір, на відміну від договору про ЄС, робив значно вагоміші кроки в напрямку централізації та об'єднання зовнішньої політики держав та ЄС, руйнуючи відмінності між «стовпами». Було утворено нову посаду - Високого представника зі Спільної Зовнішньої та Безпекової Політики, який очолив новоутворену Європейську службу зовнішніх справ, яка мала на меті інтегрувати та посилити взаємодію між державами-членами та

⁴⁹ European Union. EUR-Lex - 11997M/TXT - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997M/TXT> (date of access: 21.05.2024).

⁵⁰ Ibid.,

⁵¹ Stetter S. Cross-pillar politics: functional unity and institutional fragmentation of EU foreign policies. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, no. 4. P. 720–739. URL: <https://doi.org/10.1080/1350176042000248115> (date of access: 21.05.2024). p. – 733.

⁵² Shafiq A. POLITICAL REFORM IN EUROPEAN UNION: THE TREATY OF LISBON. *Strategic Studies*. 2008. Vol. 28, no. 1. P. 85–103. URL: <https://www.jstor.org/stable/45242451>. p. – 94.

інституціями ЄС співпраці в контексті зовнішніх відносин, включаючи вимір безпеки⁵³.

Для нашого дослідження, важливим є питання, чи можна вважати Європейський Союз актором міжнародних відносин і аналізувати його ідентичність на міжнародній арені як уніфікованого актора. Відповідно до правової системи Європейського Союзу та його основоположних документів, що ми їх розглянули, можна стверджувати, що Європейський Союз, хоча і складається з різних країн з власними зовнішніми політиками, має тенденцію до створення єдиної зовнішньої політики двома шляхами. По-перше, членство в Європейському Союзі вимагає кооперації між державами-членами та передбачає контроль над дотриманням цієї кооперації з боку інституцій ЄС. По-друге, інституції Європейського Союзу, такі як Європейська комісія, наділені важелями впливу на формування єдиної зовнішньої політики ЄС.

Розглянувши питання існування ЄС як актора міжнародної політики, в контексті нашого дослідження необхідно розкрити роль європейської ідентичності у формуванні єдиної зовнішньої політики.

Отже, хоча Європейський Союз розглядається як, насамперед, економічне об'єднання, що підтверджується історією його розвитку і виходить з основних документів, які гарантують створення спільного внутрішнього ринку⁵⁴, важливим елементом, який варто сприймати як чинник формування спільної ідентичності країн-членів ЄС є досвід Першої та Другої Світових Воєн. Об'єднання заліза та сталі постало в 1951 році як спроба контролю над виробництвом ключових матеріалів, що використовуються в військовій промисловості⁵⁵. Поміж того, економічна інтеграція, що слідувала за ним з підписанням Римської угоди 1957

⁵³ Shafiq A. POLITICAL REFORM IN EUROPEAN UNION: THE TREATY OF LISBON. *Strategic Studies*. 2008. Vol. 28, no. 1. P. 85–103. URL: <https://www.jstor.org/stable/45242451>. p. – 101.

⁵⁴ Ibid., . p. – 86.

⁵⁵ Dedman M. *Origins & Development of the European Union 1945-2008*. 2nd ed. Routledge, 2009. pp. – 51-56.

року мала на меті недопущення війни шляхом посилення взаємозалежності між Європейськими державами⁵⁶.

Зважаючи на це, дослідник Олі Ваєвер зазначає, що ідентичність Європейського Союзу постала в першу чергу як безпекова, як така, що передбачала виживання європейських держав шляхом їх інтеграції та протистояння екзистенційним загрозам у формі фрагментації⁵⁷. Для держав-членів Європейського Союзу (до розширення 2004 року) основним двигуном інтеграції було передбачення та усунення загроз, що несуть конфлікти і війни, бо дві світових війни почалися у Європі. ЄС в контексті ідентичності саме і є тією спробою відвернення та відмови від ідентичностей конфліктуючих між собою держав 19-того та 20-того століть.

Проте історичні події кінця ХХ століття, а саме поступовий занепад Радянського Союзу та розформування Варшавського Блоку, разом з боротьбою демократичних сил з соціалістичними урядами країн створили новий вимір питання ідентичностей регіону. Дослідник Інгмар Нойман стверджує, що ідентичність Центральної Європи, а відмінної як від Західної, так і Східної, постала в останній чверті ХХ століття саме в країнах Варшавського Блоку⁵⁸. Одним з підтверджень того, що явище центральної Європи варто аналізувати в суто політичному вимірі, а не географічному, є не лише те, що розуміння та визнання регіону відбувалося як відповідь на запит цих країн з боку Західної Європи⁵⁹, але і тому, що в суто географічних термінах межа між Західною та

⁵⁶ Polonska-Kimunguyi E. The Myth of Peace and Statehood in European Integration Theory: The Imperial Legal Order of the Rome Treaty. *European Foreign Affairs Review*. 2023. Vol. 28, Issue 2. P. 185–216.

URL: <https://doi.org/10.54648/eerr2023010> (date of access: 22.05.2024). p. – 185-186.

⁵⁷ Waever O. European Security Identities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1996. Vol. 34, no. 1. P. 103–132.

URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1996.tb00562.x> (date of access: 22.05.2024). p. – 122.

⁵⁸ NEUMANN I. B. Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*. 1996. Vol. 2, no. 2. P. 139–174. URL: <https://doi.org/10.1177/1354066196002002001> (date of access: 21.05.2024). p. -167.

⁵⁸ Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 158.

⁵⁹ Ibid., p. – 143.

Центральною Європою є розмитою. Наприклад, Австрія, перебуваючи на одному рівні з Чехією є західною Європою, тоді як Чеська Республіка – центральною, те саме можна і сказати про Німеччину, що до об'єднання в 1990 році презентувала дві частини Європи, а після об'єднання стала Західно-Європейською державою.

Отже, оскільки розширення ЄС 2004 та 2008 років завершили процес включення Центральної Європи до ЄС, та оскільки це не могло не мати впливу на ідентичність Союзу як такого, ми маємо встановити, якими були компоненти ідентичності Центральної Європи.

Ще за часів існування Радянського Союзу та Варшавського Блоку концепт «Центральної Європи» постав як важливий заклик інтелектуалів з країн, що опинилися в Соціалістичному блоці до визволення. Наприклад, відомий чеський інтелектуал та письменник Мілан Кундера стверджував, що Центральна Європа це простір між Заходом та росією, а в останній він вбачав не стільки країну, скільки цивілізацію, що брала свій початок з Візантії. Тоді як території Центральної Європи ніколи не мали та не відчували впливу даної культури до 1945 року⁶⁰.

Одночасно з цим, носії центрально-європейської ідеї також надавали регіону не лише значення «неросійського», але і вводили відмінність від Заходу, таким чином, що країни регіону були проти і не сприймали можливої американізації⁶¹.

В подальшому явище Центральної Європи не лише стало в контексті «Викраденої Європи», яка була відрізана від Заходу та мусила страждати в системі російського світу, але і як місток між Заходом і Сходом, що в

⁶⁰ NEUMANN I. B. Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*. 1996. Vol. 2, no. 2. P. 139–174. URL: <https://doi.org/10.1177/1354066196002002001> (date of access: 21.05.2024). p. -167.

⁶⁰Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 150.

⁶¹ Ibid., p. – 149.

політичному вимірі мав би стати поштовхом до подальшої політичної лібералізації на Сході та Півдні Європи (включаючи Європейські території росії)⁶².

В контексті перенесення культурного виміру Центральної Європи в площину політичну варто згадати утворення та діяльність Вишеградської групи, організації, що утворилася задля кооперації країн регіону (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) з метою приєднання до ЄС (повернення до Європи), але і після 2004 року дані країни продовжують та розширюють кооперацію в даному форматі⁶³.

Отже, ми встановили, що Європейський Союз можна сприймати як актора міжнародних відносин, проте варто також звертати увагу на країни-учасниці Союзу, оскільки вони наділені власними зовнішніми політиками. По-друге, ми переконалися, що Європейський Союз як проєкт є в першу чергу безпековим. Проте, якщо країни Західної Європи в першу чергу об'єднувалися з метою попередження загрози власного минулого, то приєднанні у 2004 та 2008 роках члени мали інше джерело небезпеки – росію.

2. росія в дискурсі ЄС до повномасштабного вторгнення на територію України.

А) росія та російська імперія в європейському сприйнятті.

росія існувала протягом довгого часу як безпосередній сусід Європи. Більше того, протягом століть росія, разом з Туреччиною стала в основі формування європейської ідентичності, оскільки обидва утворення існували не лише як «інші» для Європи, але і поділяли спільний кордон.

⁶² Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. – 157.

⁶³ Braun M. Postfunctionalism, Identity and the Visegrad Group. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2020. Vol. 58, no. 4. P. 925–940. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.12994> (date of access: 22.05.2024).

В історичній традиції Європи і процесу її самоосмислення її східні сусіди відігравали роль варварів в контексті поділу на Схід і Захід. І. Нойман визначає, що для Європи Туреччина та росія були «Степом», територією без цивілізації, такими, що відрізнялися рядом ознак, а саме: абсолютним самодержавством, що сягало часів Золотої Орди і російської імперії, відсутністю демократичних інституцій та політичної культури⁶⁴.

Проте росія, на відміну від Туреччини, від початку контакту з Європою в часи Відродження, що почався в 1480 році разом з посольствами Московського царства до Лівонії, Швеції, а згодом до Священної Римської імперії, Молдови та Угорщини⁶⁵, відігравала подвійну роль, одночасно будучи поза нею та її частиною. Оскільки Московія була християнською державою, багато політичних та релігійних лідерів континенту сприймали її як частину Європи, відрізняючи від народів Азії, Африки та Америк⁶⁶.

Одночасно з цим, росія, в подальшому її дослідженні мандрівниками, поставала, подібно до Мусульманського світу, жорстокою та дикою, варварською. В сімнадцятому столітті ряд мандрівників, що формували уявлення про росію, стверджували, що різниці між татарами та «Скіфією» (мається на увазі росія), не існує⁶⁷. Разом з тим, оскільки більшість «відкриттів» росії відбувалося в період правління Івана Грозного, його одночасно ставили в один рівень з європейськими володарями, наприклад, кайзерами, але з іншого боку, зважаючи на ряд відмінностей в його методах правління та відносин, що склалися при дворі, засуджували⁶⁸.

⁶⁴ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. 242-243.

⁶⁵ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. – 213.

⁶⁶ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. – 67.

⁶⁷ *Ibid.*, p. – 70.

⁶⁸ *Ibid.*, p. – 69.

Приблизно одночасно з цим, Московське царство отримує нову конотацію, як загрози для спокою Європи. В ході Лівонської війни Московські війська просунулися на захід, що спровокувало занепокоєння на всьому континенті. Одночасно будучи християнською, але також і варварською, Московське царство викликало зацікавленість та неспокій. В контексті росії подібним чином писав Жак Кальвін, лідер протестантського руху в Швейцарії, що Європа, якщо об'єднана, то це саме Європа варіанту Московського князівства⁶⁹.

Важливою зміною, яка споровувала подальший перегляд образу росії та стала наріжним каменем в боротьбі дискурсів щодо ідентичності Європи та її реакції на існування Східного сусіда стало царювання Петра Першого. Обраний Петром Першим курс на європеїзацію російського суспільства мав важливі наслідки для формування як російської, так і європейської ідентичностей.

Для Європи обраний імператором курс наприкінці 18 століття означав, що росія загалом залишається варварською, проте вона долучається до Європи та намагається змінитися, задля того, аби досягти цивілізаційного рівня континенту⁷⁰. Поміж того, проголошення Московського царства імперією, поставило державу в один ряд з іншими, оскільки з цього часу «росія» з'явилася в системі держав Європи⁷¹.

Одночасно з цим, подвійна роль росії в контексті Європи отримала нове значення. Просування в Балтії за часів Петра Першого (Шведсько-Московська війна 1700-1721) викликала та розвинула побоювання в європейській спільноті щодо загроз, які росія може створити для стабільності та цілісності держав континенту⁷². Також, процес європеїзації, що спровокував зближення росії та

⁶⁹ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 73.

⁷⁰ *Ibid.*, p. -74.

⁷¹ *Ibid.*, p. -75.

⁷² *Ibid.*, p. – 76.

Європи сприяв її сприйняттю як потенційного союзника в стримуванні турецької загрози⁷³. Уже Монтеск'є в своєму аналізі країни, спираючись на фактор клімату, відносить росію до Європейського простору⁷⁴, хоча ще за часів Івана IV існувала поширене використання назви Московського царства «Скіфією», як спадкоємця кочових народів Європейського степу. Отже росія залишалися «іншим», таким суб'єктом, який ідентично відрізнявся від Європи, але також і тим «іншим», з яким існувала можливість співпраці. Іншою важливою призмою, через яку буде сприйматися російська імперія, а згодом Радянський Союз та російська федерація, буде історія про росію як країну-експеримент, як поле для влаштування найкращого методу врядування та реалізації найкращих політичних практик європейського простору⁷⁵.

Політика Петра Першого стала причиною подальшої інтелектуальної та політичної дискусії в російській імперії 19 століття. Досвід зближення з Європою надихав ряд інтелектуалів в суспільстві до подальшого зближення шляхом становлення російської імперії як частини європейського культурного простору⁷⁶. Названі «Західниками» ця частина російської еліти вбачала можливість в розвитку власної держави за умови прийняття європейської культури та вимагала просування в напрямку європейської цивілізації. Проте, «Західники» перебували одночасно в постійній боротьбі з силами, що вимагали та бажали вкорінення власної ідентичності росії. Формула троїстої єдності, запропонована графом Уваровим, що базувалася на єдності православ'я, самодержавства та народності стала вагомою частиною не лише формування ідентичності російської імперії, але також і її сприйняття та включення або

⁷³ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 78.

⁷⁴ Ibid., p. - 81.

⁷⁵ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 79.

⁷⁶ Neumann I. B. *Russia and the idea of Europe: Study in identity and international relations*. Routledge, 1995. 240 p.

виключення з європейського контексту⁷⁷. В європейській спільноті даний розкол суспільства сприяв подвійному сприйняттю росії як одночасно суспільство з варварськими принципами існування, проте яка мала потенціал до долучення до цивілізації⁷⁸.

Б) Радянський Союз та його сприйняття в Європі.

В процесі революції в російській імперії і подальшому встановленню радянської влади в країні в Європейському дискурсі посилювалися ідеї про боротьбу двох ідентичностей, але, одночасно з тим, і посилення сприйняття Радянського Союзу як країни можливостей та проєкту, що мав перетворити Європу. Хоча засновник марксизму не вірив в перемогу революції в росії, оскільки держава перебувала на низькому рівні соціального та економічного розвитку⁷⁹, перемога революції сприяла посиленню захоплення росією, як державою, що буде здатна переступити власну відсталість, а також слугувати прикладом для інших європейських держав. Так, наприклад, впливові інтелектуали Європи, такі як Бернард Шоу, Фрітїоф Нансен та інші стверджували, що Радянський Союз та експеримент соціалізму є новим поштовхом до покращення світу. Так, Бернард Шоу не лише стверджував, що Сталін є типом нового лідера світового масштабу для європейського континенту, але також те, що успіх програми п'ятирічних планів є надією для всього людства⁸⁰. Одночасно з тим, розуміння, що Радянський Союз залишається недостатньо розвиненим, аби долучитися до Європейської спільноти залишався.

⁷⁷ Neumann I. B. *Russia and the idea of Europe: Study in identity and international relations*. Routledge, 1995. 240 p. p. – 25.

⁷⁸ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 107.

⁷⁹ Naarden B. *Marx and Russia. History of European Ideas*. 1990. Vol. 12, no. 6. P. 783–797.
URL: [https://doi.org/10.1016/0191-6599\(90\)90210-6](https://doi.org/10.1016/0191-6599(90)90210-6) (date of access: 22.05.2024). p. – 784.

⁸⁰ Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 101.

В часи Холодної Війни Радянський Союз зберіг за собою ідентичність країни майбутнього, в значенні того, що в середині країни зберігалася віра в те, що країна зможе створити приклад для наслідування Європою. Проте, відбулися значні зміни в дистанціюванні між СРСР та Європою у контексті відносин двох ворогуючих таборів Холодної Війни та диференціації Європи від США.

Так наприклад, в контексті протистояння «Заходу» як колективної ідентичності проти сил Радянського Союзу та його сателітів в Європі, Конрад Аденауер, канцлер Федеративної Республіки Німеччини з 1949 по 1956 рік, а також міністр закордонних справ держави протягом 1950-1955 років⁸¹ стверджував, що Азія починається на Ельбі⁸². Одночасно з цим, в самому Радянському Союзі продовжував існувати два дискурси щодо окремішності та відставання від Заходу. Так, наприклад, Микита Хрущов особисто порівнював себе та державу з недосвідченим та молодим хлопцем, що отримав владу після смерті Сталіна та мав сприймати нові виклики зовнішньої політики в комунікації з «досвідченою» Європою⁸³.

Реформи, що їх почав Михайло Горбачов, та які поступово призвели до розпаду Радянського Союзу, сприймалися у європейському дискурсі, як новий виток європеїзації країни, що раніше розпочався Петром Першим в російській імперії. Знову голова держави, використовуючи досвід Заходу, бажав зміни власної країни через впровадження західних, а отже і європейських норм у власному суспільстві. Це сприяло поверненню Радянського Союзу, а згодом і російської федерації до системи країн Європи, а також віри в подальшу можливу

⁸¹ Konrad Adenauer. *BBC*. URL: https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/adenauer_konrad.shtml (date of access: 22.05.2024).

⁸² Neumann I. *Uses of the Other "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p. p. – 102.

⁸³ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. – 243.

співпрацю, з так само відсталим, але перспективним «іншим». Ідея про майбутнє росії як частини Європи була відновлена.

В) російська федерація та Європа.

Утворення російської федерації можна сприймати як новий виток дискусії щодо місця росії в глобальному світі. З одного боку, демократичні сили наполягали на партнерстві з Заходом, а з іншого, починали розвиватися нові тенденції та створюватися наративи про окремішність російської цивілізації та її унікальної ролі в світовій історії.

Початок існування російської федерації був одночасним з процесом зближення між Європою та росією. Президент росії Борис Єльцин неодноразово зазначав про переваги західного способу життя та визнавав важливість, в тому числі Європейського Союзу, в майбутньому росії. Так, під час своєї поїздки до Європи у 1991 році, президент зазначав, що успіх ЄС та його розвиток є надзвичайно важливим для майбутнього розвитку рф⁸⁴. Навіть майбутній президент Володимир Путін стверджував, що досвід західних країн має реалізовуватися на території росії, аби подолати помилки минулого, що були принесені недосконалою політичною та економічною системою СРСР⁸⁵.

В свою чергу, Європейський Союз, хоча і був насторожений розпадом СРСР⁸⁶, прийняв заклик нової держави до співпраці і через різні механізми почав відкривати нові шляхи для співпраці з рф. Так, у 1994 році було підписано «Угоду про партнерство та співробітництво» між ЄС та рф, а в 1999 році в «Загальній стратегії щодо росії», ЄС визначав основні засади партнерства з рф⁸⁷.

⁸⁴ Löwenhardt J. Russia and Europe: Growing Apart Together. *The Brown Journal of World Affairs*. 2000. Vol. 7, no. 1. P. 167–174. URL: <https://www.jstor.org/stable/24590204>. p. – 170.

⁸⁵ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. – 234.

⁸⁶ Löwenhardt J. Russia and Europe: Growing Apart Together. *The Brown Journal of World Affairs*. 2000. Vol. 7, no. 1. P. 167–174. URL: <https://www.jstor.org/stable/24590204>. p. – 168.

⁸⁷ .ibid., p. – 171.

Прихід до влади Володимира Путіна став початком процесу відступу від зближення з Європою, а також поступового повернення до окремішності росії від Заходу. З самого початку власної каденції Путін почав стверджувати, що лише певні ідеї Заходу можуть сприйматися в російському суспільстві⁸⁸. Згодом почалося наростання культу лідера, стрімкий відступ від демократизації, що відбувалося паралельно з процесом визначення росії в самій державі як актора міжнародних відносин⁸⁹.

Європейський Союз, починаючи з 1999 року, на фоні вторгнення до Чечні також почав дистанціюватися від рф⁹⁰. Уже в подальшому, комунікація з країною не носила характеру партнерства, а все більше перебувала в площині співіснування. Зважаючи на те, що рф відмовилися від курсу на лібералізацію, а також підтримувала та розвивала ряд конфліктів в суміжних регіонах, Європейський Союз все більше у своїй риторичі визначав росію як конкурента. Одночасно з цим, характер економічних відносин, який існував між рф та ЄС дає право стверджувати, що позиція ЄС по відношенню до росії не була абсолютно ворожою, і Європейська спільнота сподівалася на зміни та майбутнє зближення з росією.

Отже, протягом розвитку відносин між росією та Європою існували дві головні течії, що характеризували відносини між ними. російська імперія, перебуваючи в двох станах ідентичності по відношенню до Європи (учень або рівний) формувала власну зовнішню політику по відношенню до держав Європи. Європа, в свою чергу, сприймала росію як достатньо віддалену частину себе, яка

⁸⁸ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. – 235.

⁸⁹ Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018. p. – 243.

⁹⁰ Löwenhardt J. *Russia and Europe: Growing Apart Together*. *The Brown Journal of World Affairs*. 2000. Vol. 7, no. 1. P. 167–174. URL: <https://www.jstor.org/stable/24590204>. p. – 167.

залишається варварською, проте має можливість в якийсь момент долучитися до західної цивілізації.

3. Дискурс Європи щодо України до повномасштабного вторгнення.

Процес розуміння України як міжнародного актора розпочався з значного незадоволення дезінтеграційним рухом в Радянському Союзі наприкінці ХХ століття. Наприклад, в розмові з представниками Верховної Ради УРСР Маргарет Тетчер відкрито провела межу між Україною та Литвою, визначаючи першу як частину Радянського Союзу⁹¹. Під час візиту до Києва у 1991 році президент Джордж Буш зазначав про важливість єдності Радянського Союзу та небезпеки, що несе оголошення України незалежності⁹².

Навіть після оголошення незалежності України в 90-тих роках основою політичного дискурсу щодо країни залишалася її сприйняття як частини росії, або ж її сфери інтересів. Так, наприклад, экс-держсекретар США Генрі Кіссінджер у своїй праці «Дипломатія», стверджував, що Україна мусить зостатися в російській сфері впливу, аби не зашкодити травматичному для рф процесу трансформації після розпаду СРСР⁹³. У книзі про зіткнення цивілізацій Самюел Хантінгтон, відводячи суб'єктності Україні як незалежній державі не дуже великої значущості, також говорив про її потенційне об'єднання з росією як лідерів православної цивілізації⁹⁴.

Проте варто зазначити, що Європейський Союз в 1994 році також підписав з Україною «Договір про партнерство та співробітництво»⁹⁵, а розширення 2004

⁹¹ Thatcher M. Speech to Ukrainian Supreme Soviet | Margaret Thatcher Foundation. *Margaret Thatcher Foundation*. URL: <https://www.margaretthatcher.org/document/108116> (date of access: 22.05.2024).

⁹² Bush G. Remarks to the Supreme Soviet of the Republic of the Ukraine in Kiev, Soviet Union. *George Bush Library and Museum*. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/3267> (date of access: 22.05.2024).

⁹³ Kissinger H. *Diplomacy*. Simon & Schuster, 1995. 912 p. p. – 815.

⁹⁴ Huntington S. P. *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, The. Touchstone Books, 1998. 368 p. p. 241-242.

⁹⁵ Reland J. The Ukraine-EU Relationship. *UK in a changing Europe*. URL: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/the-ukraine-eu-relationship/> (date of access: 22.05.2024).

року зробило України державою, що безпосередньо межує з ЄС. З цього моменту питання відносин України та ЄС перебуватиме в контексті безпекової стабільності в прикордонних до ЄС регіонах.

Впровадження програми Східного Партнерства ЄС в 2009 році стало важливим чинником в обрамленні відносин між ЄС та Україною в безпековому контексті. Так, основні ініціатори процесу: Чехія та Польща повернулися до нарративу, що раніше використовувався в контексті Центральної Європи та її викрадення (див. Розділ II підрозділ 1). Дві держави визначали особливість та важливість України в контексті безпеки регіону та стабілізації демократії. Поміж того, зважаючи на потенційну загрозу росії, мотивація представників урядів полягала в тому, що підтримка демократії та включення України до спільного Європейського простору, є важливою для безпеки Європи та недопущення агресивної політики з боку РФ в майбутньому⁹⁶.

Прикладом того, що механізм Політики Східного Партнерства розглядався у контексті геополітичної стабільності та безпеки ЄС можна вбачати в заявах тодішнього міністра Закордонних справ Чехії, який попереджував Білорусь, що у випадку визнання нею Абхазії та Південної Осетії може стати причиною її невключення до програми⁹⁷.

Події Євромайдану додали нових форм в дискурсивних практиках, що їх використовував ЄС по відношенню до України. Офіційний дискурс ЄС почав акцентувати на важливості подій в Україні, оскільки народ, що обрав демократичний шлях розвитку однозначно пов'язував його з ЄС. Даний акцент використовується як посилення ЄС на фоні кризи власної легітимності⁹⁸.

⁹⁶ Cadier D. The Geopoliticisation of the EU's Eastern Partnership. *Geopolitics*. 2018. Vol. 24, no. 1. P. 71–99. URL: <https://doi.org/10.1080/14650045.2018.1477754> (date of access: 22.05.2024). p. – 79.

⁹⁷ Ibid., p. – 84.

⁹⁸ Mändre C. Europe in conflict – an analysis of European discourses in light of the Ukrainian crisis : master's thesis. Tartu, 2015. 80 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79110063.pdf>. p. - 33-34.

Одночасно з цим, Європейський Союз, схвалюючи європейський курс України та визначаючи важливість демократизації для ЄС, дистанціюється від країни, зазначаючи, що лише Україна самотужки може визначити, яким шляхом їй розвиватися та як подолати внутрішні проблеми⁹⁹.

Анексія Криму РФ у 2014 році посилила увагу європейської спільноти до питання України. Засуджуючи агресію, офіційні особи ЄС почали закликати до зміни підходу у відносинах з Росією через безпекову загрозу, що акт агресії з боку РФ створив загрозу для всього регіону¹⁰⁰, а також роль українського суспільства, що бажало розвиватися в напрямку ЄС¹⁰¹.

Отже, становлення та розуміння України Європейською спільнотою протягом періоду незалежності пройшли певний еволюційний шлях щодо визнання країни як окремої від Росії. Одночасно з цим, Україна до 2022 року в значній мірі розглядалася через призму відносин з Росією. Розширення 2004 року зробило Україну прямим сусідом ЄС, проте значну увагу в формуванні політики, включаючи інтеграцію держави, приділяли саме моменту безпеки та стабільності регіону. Питання політики Східного Партнерства, Договору про Асоціацію та інтеграції України було нерозривно пов'язане з питанням відносин між ЄС та РФ. В контексті розуміння процесу трансформації європейської ідентичності, можна стверджувати, що Україна, яка ще недавно не сприймалася як частина Європи, а була значно дистанційонована від неї, сьогодні перейшла з простору Росії до простору Східної Європи, тобто отримала певну суб'єктність.

4. Підсумки.

⁹⁹ Mändre C. Europe in conflict – an analysis of European discourses in light of the Ukrainian crisis : master's thesis. Tartu, 2015. 80 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79110063.pdf>. p. – 38.

¹⁰⁰ Mändre C. Europe in conflict – an analysis of European discourses in light of the Ukrainian crisis : master's thesis. Tartu, 2015. 80 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79110063.pdf>. p. – 39.

¹⁰¹ Ibid., p. – 41.

Отже, в даному розділі ми проаналізували три ключові моменти для нашого дослідження: сутність ідентичності ЄС та його зовнішньої політики, сприйняття росії в Європі та сприйняття України як іншого з боку ЄС. На основі дослідженого можна сформулювати наступні висновки:

- Європейський Союз є актором міжнародних відносин. Його зовнішня політика формується на розподілі та поєднанні повноважень національних суб'єктів та наднаціональних органів.

- Розширення ЄС після розпаду СРСР стало причиною зміни розуміння європейської ідентичності. Включення пост-радянських держав до союзу було результатом реалізації дискурсу «Центральної Європи» та її повернення до європейських інституцій. Разом з цим, включення Центральноєвропейських держав стало важливим чинником у формуванні нової ідентичності ЄС.

- Відносини між ЄС та росією віддзеркалюють внутрішні зміни, що трапляються в РФ та загальне сприйняття росії як частини, проте доволі віддаленої, в контексті належності до Європи. Одночасно розділяючи певні культурні спільності з Європою, росія залишається варваром.

- росія сприймається ЄС одночасно як інший, що може бути долучений до співпраці, але також і такий, який несе загрозу для стабільності та розвитку в Європі.

- Україна пройшла еволюційний шлях до отримання визнання як суб'єкта міжнародних відносин, проте формована політика з боку ЄС щодо держави в більшості спирається на ширше питання відносин ЄС з росією.

РОЗДІЛ III. ДИСКУРСИВНІ ЗМІНИ В ІДЕНТИЧНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ФОНІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТРОГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ 2022 РОКУ.

Оскільки текст є один з важливих елементів, який забезпечує фіксацію значень за сигніферами, а також, відповідно, встановлює їх в ідентичності суб'єкта, важливо проаналізувати текстові матеріали, що стосуються даного питання. Як зазначалося раніше (див. Розділ I Пункт III), для аналізу офіційного дискурсу ЄС ми обираємо тексти, що були продюзовані протягом 2022-2024 років та були під авторством осіб або установ, що наділені владою. В контексті Європейського Союзу ми визначили ряд органів, що наділені такими характеристиками.

В цьому розділі розглянемо, як вторгнення рф вплинуло на формування та зміни в ідентичності ЄС. В дискурсивній площині ми будемо аналізувати яким чином війна дала можливість для зміни або ж навпаки реартикуляції уже пануючого офіційного дискурсу ЄС.

1. Зміни в дискурсивному представленні України та росії.

Оскільки питання ідентичності суб'єкта залежить від того, в якій мірі він себе співставляє з іншим, аналіз ставлення Європейського Союзу до учасників конфлікту не лише описує загальне ставлення актора до події, але також і вказує на те, як актор бачить себе в контексті політичної події і як він хоче бути сприйнятий світовою спільнотою.

Президент Європейської комісії під час Мюнхенської безпекової конференції 2022 року визначила, що Україна залишається «сусідом», як для росії так і для ЄС¹⁰²

¹⁰² von der Leyen U. Speech by president von der Leyen at the Munich Security Conference 2022. *European Commission - European Commission*.
URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1221 (date of access: 20.05.2024).

Під час прес-конференції в Києві 31 січня 2022 року після зустрічі з прем'єр міністром України Виконавчий Віце Президент Домбровскіс зазначив, що Україна є ключовим партнером для Європейського Союзу та ЄС готовий інвестувати далі в розвиток економіки та політичного врядування в країні¹⁰³. Представник Європейської комісії розпочав свою заяву наступним чином: «Я хотів би почати з повторення прихильності ЄС до України як пріоритетного партнера, а також вільної і суверенної країни.» - в цьому повідомленні посадовець чітко встановлює роль України по відношенню до ЄС, а також, визначає статус України як партнера, тобто держави яка не є частиною ЄС або його спільноти.

Одночасно з цим, Валдіс Домбровскіс зазначає, що росія стала причиною порушення безпекової ситуації в Європі: «Саме росія спричинила значне погіршення безпекового середовища з її постійним нарощуванням військових сил на кордонах України та продовженням незаконної анексії Криму.». В іншій зустрічі з українськими посадовцями 26 січня 2022 року Комісар з питань судства та розширення дав більшу конкретизацію специфіки відносин України та ЄС: «Україна є близьким сусідом і ключовим партнером для Європейського Союзу.».

Отже, в 2022 році до початку повномасштабного вторгнення Україна сприймалася як сусід та партнер з боку ЄС. Характер їхньої взаємодії з перспективи Союзу, базувався на забезпеченні стабільності в прикордонних для себе регіонах.

Уже під час візиту до Києва в квітні 2022 року, голова Європейського Парламенту Роберта Мецола почала свій виступ з того, що для неї «є честю

¹⁰³ Dombrovskis V. Statement by Executive Vice-President Dombrovskis at the press conference with Ukrainian Prime Minister Shmyhal. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7986 (date of access: 20.05.2024).

виступати перед вами, рівноправними європейськими парламентарями»¹⁰⁴. А згодом додала «... ви (українці – авт.) боретесь не лише за все те, що ми разом віримо в: свободу, демократію, верховенство права..», «І дозвольте мені сказати: Україна це Європа». Важливо також зазначити, що в цій промові Голова Європейського парламенту зазначила, що «Українське майбутнє ніколи не мусить бути під сумнівом» та те, що Європейський Парламент, та сама Роберта Мецола, як його голова, завжди буде підтримувати Україну на її шляху.

Жозеп Боррель та Урсула фон ден Ляєн у ході зустрічі з Володимиром Зеленським та Динисом Шмигалем зазначали, що Україна борється не лише за себе, але і за «нас», розуміючи під цим і ЄС¹⁰⁵. Проте також варто зазначити, що у ході дискусій з представниками Європарламенту Жозеп Боррель зазначав, що підтримка України є частиною недопущення росії до кордонів ЄС¹⁰⁶. Це презентує те, що Європейський Союз у власному уявленні України все ж сприймав її як сусіда, що з розвитком експансіоніської політики рф став межею між ЄС та росією.

В ході зустрічі Голів держав-членів ЄС у Версалі 2022 року 11 квітня, що безпосередньо стосувався питання реакції Європейської спільноти щодо російського Вторгнення, в меморандумі по результатах зустрічі зазначається, що “... ми будемо ще більше зміцнювати наші зв'язки і поглиблювати наше

¹⁰⁴ European Union. Roberta METSOLA, EP President, addresses the Ukrainian Parliament (Verkhovna Rada) - Multimedia Centre. *Multimedia Centre. European Parliament*. URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/roberta-metsola-ep-president-addresses-the-ukrainian-parliament-verkhovna-rada_1223327 (date of access: 20.05.2024).

¹⁰⁵ The Diplomatic Service of the European Union. HR/VP Josep Borrell in Ukraine | Press Conference with President Zelensky | Kyiv, Ukraine, 08/04/2022. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-ukraine-press-conference-president-zelensky-kyiv-ukraine-08042022_en (date of access: 20.05.2024).

¹⁰⁶ The Diplomatic Service of the European Union. Russia/Ukraine: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EP debate. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-debate_und_en (date of access: 20.05.2024).

партнерство для підтримки України в просуванні її європейського шляху. Україна належить до нашої європейської родини.»¹⁰⁷.

Вторгнення російської федерації послугувало для прискорення процесу України вступу до Європейського Союзу, оскільки уже в ході зустрічі Ради Європейського Союзу в червні 2022 року одним з висновків саміту було надання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу для України¹⁰⁸. Одночасно з цим, варто зазначити, що питання розширення ЄС, відповідно до слів голови Ради Європейського Союзу, Шарля Мішеля, у цьому контексті носило на собі значення повідомлення «геополітичної визначеності»¹⁰⁹.

Можна стверджувати, що початок повномасштабного вторгнення дав можливість для ЄС сприймати Україну, як державу, що поділяє спільні з ЄС цінності, до того ж робить це в ході збройної агресії іншої держави. Так під час конференції щодо Стратегії оборонної індустрії ЄС було зазначено, що «Тому що недалеко українці борються за свою свободу і наші спільні цінності у війні, яка вже спричинила величезні людські трагедії.»¹¹⁰

Дані зміни, що відбулися в уявленні України з моменту початку вторгнення, дають нам можливість зрозуміти і зміни, що відбуваються в процесі ідентичності самого ЄС. З одного боку, офіційний дискурс ЄС зображає Україну як рівноправного члена спільноти і його майбутню частину. Одночасно з цим, офіційні особи Європейського Союзу визначають Україну як таку державу, що поділяє цінності з ЄС (демократичність, повага до прав людини та верховенство

¹⁰⁷ European Council. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. *European Council/Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/the-versailles-declaration-10-11032022/>.

¹⁰⁸ Ibid.,

¹⁰⁹ European Council. Remarks by President Charles Michel following the first working session of the European Council, 23 June 2022. *European Council/Council of the European Union*.

¹¹⁰ European Commission. Remarks by Executive Vice-President Vestager, High Representative/Vice-President Borrell, and Commissioner Breton at the press conference on the European Defence Industrial Strategy and the European Defence Industry Programme. *European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_24_1327.

права), включаючи Україну до розуміння європейської ідентичності. Проте з іншої перспективи, Європейський Союз робить набагато більший акцент на питанні власної присутності в регіоні, як геополітичного актора. Переносючи питання членства в ЄС в геополітичну площину, головні особи Союзу створюють нову перспективу сприйняття самого Європейського Союзу та його ролі як всередині, так і за його межами. Поміж того, критично можна ставитися до фактору надання Україні статусу кандидата до ЄС, оскільки цей процес є тривалим, а питання спільної ідентичності між ЄС та Україною існує в спільному контексті питання безпеки ЄС, можна стверджувати, що ключовим моментом в розумінні відносин з Україною залишається стабільність самого ЄС.

Одночасно, варто порівняти вплив вторгнення росії на формування уявлення про саму рф. Оскільки вона не лише являється прямим учасником конфлікту, але також має довготривалу історію взаємодії з Європою та протягом довгого часу формувала ідентичність ЄС, варто проаналізувати як військові дії з боку рф вплинули на її уявлення в Європейському Союзі.

Варто зазначити кілька моментів в контексті вторгнення рф. По-перше, оскільки росія в історичному контексті залишалася частиною Європи, проте дистанціонованої від загальної культурної традиції для ЄС це створює додаткові можливості у визначенні росії як країни та сусіда.

Важливою рисою, що характеризує відносини між ЄС та рф є те, що оцінка політичних процесів з боку європейської спільноти асоціюється з діями влади та посадовців. Так, в переддень вторгнення під час Мюнхенської Безпекової конференції Урсула фон ден Ляєн в контексті дестабілізації України, а також світої безпекової архітектури використовувала наряду з «росією» також і терміни «керівництво росії», або «Кремль»¹¹¹. В контексті ідентичностей важливо

¹¹¹ von der Leyen U. Speech by president von der Leyen at the Munich Security Conference 2022. *European Commission* - *European Commission*.

зазначити, що даний підхід створює можливість для розподілу ворожого та неворожого «іншого». У випадку агресії рф Європейський Союз виокремлює народ та владу, які існують в двох антагоністичних вимірах.

Так, наприклад, в день вторгнення знову Урсула фон ден Ляен зазначила: «Саме президент Путін повертає війну в Європу»¹¹². Одночасно з цим, голова додала, що «... мільйони росіян не хочуть війни. Президент Путін намагається повернути час назад до часів російської імперії. Але при цьому він ставить під загрозу майбутнє російського народу». Уже згодом, голова Європейського Парламенту під час виступу у Верховній Раді України в квітні 2022 року зазначала, що багато росіян виступають проти жорстокості та проти дій влади, вони розподіляють європейське бажання миру та процвітання¹¹³.

Яскравим прикладом, що росія продовжує сприйматися дwoяко з боку ЄС є випадок смерті Олексія Навального. В спільній заяві Жозепа Борреля та Урсули фон ден Ляен читаємо наступне: «Ми шоковані і засмучені сьогоднішніми повідомленнями про смерть російського опозиційного політика Олексія Навального. «Наші думки з його дружиною Юлією Навальною, його родиною і з усіма тими, хто в росії і за її межами вірить у демократичне і мирне майбутнє росії. Ми вшануємо його пам'ять як борця за свободу.», «Ми не пошкодуємо зусиль, щоб притягнути до відповідальності російське політичне керівництво та

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1221 (date of access: 20.05.2024).

¹¹² von der Leyen U. Press statement by President von der Leyen on Russia's aggression against Ukraine. *European Commission - European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1322 (date of access: 21.05.2024).

¹¹³ European Union. Roberta METSOLA, EP President, addresses the Ukrainian Parliament (Verkhovna Rada) - Multimedia Centre. *Multimedia Centre. European Parliament*.

URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/roberta-metsola-ep-president-addresses-the-ukrainian-parliament-verkhovna-rada_1223327 (date of access: 20.05.2024).

владу. Ми вимагаємо від російської влади встановити всі факти навколо смерті Навального. росія повинна негайно звільнити всіх інших політичних в'язнів.»¹¹⁴.

Подібний поділ суспільства на союзників та ворогів використовувався і раніше іншими акторами, наприклад, під час вторгнення в Ірак американський президент Джорж Буш визначив, що народ Іраку не є ворогом для США, лише певні його частини¹¹⁵. У випадку з росією існує інша перспектива відповіді на дане питання. Оскільки Ірак завжди залишався дистанційованим в контексті спільності ідентичностей з США (різні регіони, культури), то випадок відносин Європейського Союзу та росії відрізняється. По-перше, росія є близькою до ЄС країною в територіальному контексті. По-друге, росія як суб'єкт міжнародних відносин має довгу історію взаємодії з Європою, і протягом довгого часу сприймалася як перспективний партнер, а також, хоча і дистанціонована в культурному контексті, частина Європи.

В контексті вторгнення росії в 2022 році, проводячи історичну паралель, можна стверджувати, що відношення до росії з боку ЄС зберігається таким, яким воно було протягом історичного розвитку. Виокремлення народу росії, що не бажає війни вказує на те, що країна, з боку Європи, зберігає своє значення як можливого партнера. Хоча вторгнення і вплинуло на характер відносин, але відповідальність за це несе не народ загалом, а лише уряд росії.

З іншого боку, якщо аналізувати історичну дихотомію між партнером та загрозою з перспективи ідентичності, вторгнення мало яскравий вплив на ставлення Європейського Союзу. В цьому контексті варто повернутися до явища

¹¹⁴ European Commission. Joint statement by President von der Leyen and High Representative/Vice-President Borrell on the death of Alexei Navalny. *European Commission - European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_24_892 (date of access: 21.05.2024).

¹¹⁵ Hansen L. *Security as Practice*. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024). p. - 25.

«Степу», як категорії, що протягом довгого часу визначала межу між цивілізацією та варварством для Європи.

У своїй заяві щодо вторгнення РФ, Урсула фон ден Ляєн зазначила: «Ми засуджуємо цей варварський напад і цинічні аргументи для його виправдання.»¹¹⁶. В даному тексті ми розуміємо, що використання прикметника «варварський» стосується не лише характеру війни та вторгнення, але також і актора, що розпочав війну. Голова Європейської комісії чітко визначає росію, як варварську державу, що існує в хаосі та антагоністичному протиставленні до цивілізованої Європи.

Одночасно з цим, росія позиціонується як джерело загрози не лише стабільності ЄС, але також і територіальної цілісності її членів.

Так в ході конференції щодо Стратегії оборонної промисловості ЄС ключовим мотивуючим моментом в створенні даного плану була саме агресія росії по відношенню до України та можливий її вплив на ЄС та загроза, яку РФ несе для ЄС у випадку якщо Україна не зможе подолати ворога.

Отже, у відношенні до росії з вторгненням РФ на територію України в 2022 році зберігається тенденція, що проявляла себе протягом історичного розвитку відносин між Європою та росією. Оскільки, історично, росія завжди залишалася джерелом небезпеки для ЄС, тенденція сприймати її як «варварську», «степову» державу в контексті історичного аналізу, посилювалася, з іншого боку, повертаючись до історичної моделі, значення росії як ворога для ЄС не є фіксованим, завдяки збереженню поділу росії на її народ та владу, Європейський Союз зберігає можливість для формування можливого партнерства в майбутньому.

¹¹⁶ von der Leyen U. Press statement by President von der Leyen on Russia's aggression against Ukraine. *European Commission - European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1322 (date of access: 21.05.2024).

2. Аналіз посилення та змін в процесі формування ідентичності ЄС в ході повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Процес ідентифікації Європейського Союзу, є важливим чинником формування його зовнішньої політики. Однак, як було описано в першому розділі праці, ідентичність не є фіксованою та зазнає впливу з боку історичних подій. Задля гегемонії дискурсу має відбуватися його постійна артикуляція. В цьому підрозділі ми маємо на меті розглянути, яким чином війна змінила ідентичність Європейського Союзу та яким чином офіційний дискурс ЄС використовує її задля реартикуляції власної ідентичності.

В першу чергу ми мусимо виявити, який дискурс ідентичності ЄС панує, та що є його головними елементами. Як ми визначили раніше, основною характеристикою ідентичності ЄС є безпекова. Від використання єдності початкового проєкту недопущення війни в середовищі європейських держав, разом з розширенням 2004 року додалися і формування безпекової перспективи проти інших, наприклад, росії (див. Розділ I, підрозділ 1).

З іншого боку, Європейський Союз як безпековий проєкт базується на тому, що європейська спільнота в зовнішньополітичній сфері відіграє роль нормативного актора, або ж такого, який у своїй діяльності керується нормами міжнародного права, та діє відповідно до них¹¹⁷.

Поєднання цих двох елементів також включає в себе ряд ознак, які Європейський Союз визначав як власні цінності та елементи ідентичності протягом існування та розвитку. Серед них: солідарність, демократичність, повага до прав людини¹¹⁸.

¹¹⁷ Manners I. The normative ethics of the European Union. *International Affairs*. 2008. Vol. 84, no. 1. P. 45–60. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00688.x> (date of access: 21.05.2024). p. - 46.

¹¹⁸ Calligaro O. From 'European cultural heritage' to 'cultural diversity'?. *Politique européenne*. 2014. Vol. 45, no. 3. P. 60–85. URL: <https://doi.org/10.3917/poeu.045.0060> (date of access: 21.05.2024). p. – 62.

Також важливо визначити, які об'єктивні характеристики міжнародних подій та внутрішньо європейських явищ впливали та продовжують впливати на дискурс ідентичності ЄС до та протягом війни розпочатою російською федерацією.

По-перше, протягом довгого часу Європейський Союз зіштовхується з рядом політичних та економічних криз, які якісно впливають на стабільність союзу. Економічна криза 2008 року спричинила занепад та поставила під загрозу одне з найбільших досягнень Європейського Союзу в економічному секторі – існування євро, згодом криза мігрантів, що розпочалася в 2015 році, а також зростання зневіри в ефективності загальноєвропейських інституцій¹¹⁹.

По-друге, Європейський Союз, внаслідок ряду криз та зростання євроскептицизму відчуває на собі вплив відцентрових тенденцій. Брекзит, що став найвищою точкою та проявом небажання однієї з держав-членів перебувати в ЄС не лише послабив стабільність Союзу, але і посилив подібні погляди серед інших 27 членів. Так, в Італії перемогла євроскептична партія¹²⁰, у Франції основним конкурентом чинного президента є кандидат, що вимагає виходу Франції з ЄС¹²¹. Проте подібні тенденції не лише притаманні західноєвропейським країнам, але і державам Центральної Європи. Партія, що очолювала уряд Польщі до виборів 2024 року, а згодом стала на чолі опозиції, висловлює в межах парламенту та на міжнародній арені свою відверту антиєвропейську позицію, а уряд Угорщини, на чолі з Віктором Орбаном не лише критикує діяльність ЄС, але і відмовляється від дотримання загальних ідеалів союзу, формує власну зовнішню політику, що іде

¹¹⁹ Dinan D., Nugent N., Paterson W. A Multi-Dimensional Crisis. *The European Union in Crisis*. London, 2017. P. 1–15.
URL: https://doi.org/10.1057/978-1-137-60427-9_1 (date of access: 21.05.2024).

¹²⁰ The Economist. Marine Le Pen poses a greater threat than Giorgia Meloni. *The Economist*.
URL: <https://www.economist.com/europe/2023/10/19/marine-le-pen-poses-a-greater-threat-than-giorgia-meloni> (date of access: 21.05.2024).

¹²¹ Ibid.,

в розріз з основними діями ЄС як спільноти, що яскраво презентовано його реакцією на вторгнення російської федерації.

Подібні об'єктивні реалії вимагають ЄС або ж реартикулювати задля посилення власну ідентичність, або ж змінювати її задля встановлення її гегемонії. У цьому підрозділі ми розглянемо основні характеристики Європейської ідентичності, а також як війна в Україні використовується задля змін в ній.

А) ЄС як нормативний актор.

У своїх реакціях на агресію РФ Європейський Союз часто посиляється на міжнародні домовленості, конвенції та декларації таких організацій як ООН. Так, наприклад, резолюція Європарламенту починається наступним чином: “...враховуючи, що відповідно до Статуту ООН і принципів міжнародного права всі держави користуються рівним суверенітетом і утримуються у своїх міжнародних відносинах від загрози або застосування сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави», “Підкреслює (Європейський парламент – авт.), що військова агресія і вторгнення є серйозним порушенням міжнародного права, і, зокрема, Статуту ООН, і закликає російську федерацію повернутися до виконання обов'язків постійного члена Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру і безпеки і дотримання своїх зобов'язань відповідно до Гельсінського заключного акту, Паризької хартії Нової Європи та Будапештського меморандуму; вважає вторгнення Росії в Україну нападом не тільки на суверенну країну, але і на принципи і механізм співробітництва і безпеки в Європі і заснований на правилах міжнародний порядок, визначений Статутом ООН»¹²². Подібні заяви лунали і з боку інших посадових осіб. Так, в січні 2022 року Урсула фон ден Ляєн, заявила, що

¹²² European Parliament. Russian aggression against Ukraine. *European Parliament*.

URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0052_EN.html (date of access: 23.05.2024).

Європейський Союз буде докладати всіх дипломатичних зусиль задля вирішення та недопущення військового конфлікту¹²³.

Одночасно з цим, характеризуючи агресію РФ як варварський крок (підрозділ 1 розділ III), у своїй заяві Голова Європейської комісії визначила дихотомію між ідентичністю ЄС та РФ у плані того, що ЄС знаходиться на боці цивілізації, а отже усталених міжнародних норм та правил.

В своїй заяві щодо року війни в Україні Жозеп Боррель стверджував: «І ми можемо підтримувати Україну військовим шляхом, одночасно докладаючи всіх дипломатичних зусиль, необхідних для якнайшвидшого досягнення миру. Це не дві альтернативи або два суперечливих підходи. Це дві речі, які треба робити одночасно. Ми повинні надавати більше підтримки Україні і докладати більше дипломатичних зусиль. Незабаром у мене буде можливість зробити це на Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, де я попрошу Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша запустити процес медіації, якщо він захоче і зможе.» В цьому випадку очевидним є те, що ЄС, незважаючи на паралельну військову підтримку України, залишається нормативним актором, що використовує дипломатичні ресурси, задля досягнення вирішення проблеми, більше того, той факт, що Голова Дипломатичної служби ЄС бажає користуватися посередництвом Генерального Секретаря ООН, вказує на те, що ЄС продовжує існувати в рамках існуючої міжнародної системи.

Б) ЄС як безпековий актор.

Оскільки ЄС був заснований з метою недопущення війни, центральним елементом його ідентичності було забезпечення миру та стабільності в Європі.

¹²³ European Union. EU-Russia relations, European security and Russia's military threat against Ukraine: extracts from the debate - Multimedia Centre. *Multimedia Centre*. URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/eu-russia-relations-european-security-and-russias-military-threat-against-ukraine-extracts-from-the-debate_1218459 (date of access: 20.05.2024).

Виклик, що створила агресія РФ проти України, повернув питання безпеки з внутрішнього виміру (недопущення війни між членами спільноти) до зовнішньої перспективи, що виражається існуванням ворогу ззовні. Так в контексті заяви щодо року вторгнення РФ Жозеп Боррель зазначав: “Війна в Україні підкреслила важливість спільної політики безпеки та оборони. Це був тривожний сигнал для Європи, геополітичний тривожний сигнал. І, як сказав канцлер Німеччини Олаф Шольц через кілька днів після початку вторгнення - і я впевнений, що це неправильно вимовляється німецькою мовою - це було «Zeitenwende». Але це стало історичним поворотним моментом не тільки для Німеччини, але і для всієї Європи. Це був наш тривожний сигнал до нової реальності: війна, те, що ми зняли з нашого інтелектуального радара.”¹²⁴

Одночасно з цим, повернення питання оборони та безпеки в контекст ЄС та його відносин з Україною, Верховний представник Європейського Союзу з зовнішніх справ та політики безпеки заявив: “Україна, яка перемагає проти російської агресії, є найкращою гарантією безпеки для Європи. Росія, яка навчилася залишатися в межах своїх кордонів, зменшить тиск на своїх сусідів, полегшить шлях Україні до членства в ЄС і дозволить Європі та світу звернути увагу на багато інших проблем, які потребують вирішення. З нашою допомогою Україна може передати імперські амбіції Росії на сторінки історії. Це повинно керувати нашими діями і мисленням.”¹²⁵

Одночасно з цим, навіть питання продовольчої забезпеченості в світі, а особливо в регіонах Північної Африки та Сахари, в ході блокування українського експорту російськими військами було введено в контексті світової продовольчої

¹²⁴ The Diplomatic Service of the European Union. EP Plenary: Speech by High Representative Josep Borrell on one year of Russia's invasion and war of aggression against Ukraine. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ep-plenary-speech-high-representative-josep-borrell-one-year-russia's-invasion-and-war_en (date of access: 20.05.2024).

¹²⁵ Borrell J. The war against Ukraine and European security. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/war-against-ukraine-and-european-security_en#:~:text=In%20this%20op-ed,%20HR,for%20Ukraine%20to%20achieve%20victory. (date of access: 20.05.2024).

безпеки. Європейська комісія також взяла на себе зобов'язання забезпечити світ продовольчими ресурсами задля його стабільності¹²⁶.

Отже Європейський Союз, одночасно виконуючи функції нормативного актора бере на себе відповідальність за забезпечення власної безпеки. Висловлення про те, що українці борються не лише за себе, але і за Європу¹²⁷, висловлені в Києві Урсулою фон ден Ляєн, а також її заява в посланні щодо стану в Союзі 2023 року «Ми бачили народження геополітичного союзу - підтримка України, протистояння агресії росії, відповідь на напористий Китай і інвестиції в партнерство»¹²⁸ очевидно віддзеркалює те, що ЄС долучається до геополітичної боротьби в регіоні та готовий бути активним актором в цій площині.

В) Солідарність та єдність.

У своїй заяві щодо накладання санкцій на російську федерацію та її посадових осіб Урсула фон ден Ляєн завершила своє повідомлення наступним чином: «ЄС об'єднаний і діє швидко.»¹²⁹. Зважаючи на контекст попередньої зневіри в інституціях ЄС, дане повідомлення варто оцінювати не лише з перспективи попередження, але одночасно і заклику до держав-членів та громадян Союзу, що має на меті актуалізувати питання єдності в середині європейського суспільства.

¹²⁶ Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Commission acts for global food security and for supporting EU farmers and consumers. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-acts-global-food-security-and-supporting-eu-farmers-and-consumers-2022-03-23_en (date of access: 20.05.2024).

¹²⁷ Ibid.,

¹²⁸ von der Leyen U. 2023 State of the Union Address by President von der Leyen. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/2023-state-union-address-president-von-der-leyen-2023-09-13_en (date of access: 20.05.2024).

¹²⁹ von der Leyen U. Press corner. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1286 (date of access: 20.05.2024).

За кілька днів перед вторгненням (16 лютого 2022 року) Жозеп Боррель зробив подібну заяву: «І присутність тут сьогодні, на цій пленарній сесії, інституцій Союзу: Європейської Ради з її президентом; Європейська комісія з її президентом; і Рада [Європейського Союзу], яку я маю честь представляти і головувати в його закордонних справах і оборонних формуваннях, відзначає європейську єдність перед обличчям можливої російської агресії проти України.»¹³⁰.

А в резолюції Європейського Парламенту в контексті санкцій зазначалося, що національні інтереси держав членів мусять поступитися загальній єдності перед загрозою з боку РФ: «Підкреслює (Європейський парламент – авт.) необхідність підтримки послідовного підходу до санкцій без будь-яких винятків, викликаних секторальними або національними інтересами; наголошує на необхідності для держав-членів визнати та прийняти, що жорсткі санкції проти російської федерації неминуче спричинять негативний вплив на їхню економічну ситуацію та закликає комісію визначити та полегшити засоби та способи вирішення економічних та соціальних наслідків санкцій;»¹³¹

Уже в щорічному посланні Голови Єврокомісії в 2023 році Урсула фон ден Ляєн зазначила, що «Ми довели, що ми можемо бути Геополітичним Союзом і показали, що можемо рухатися швидко якщо ми об'єднанні»¹³².

Отже питання єдності є не лише важливим в контексті російської агресії проти України, але Європейський Союз також намагається посилити важливість єдності в контексті гегемонії існуючого дискурсу ідентичності.

¹³⁰ The Diplomatic Service of the European Union. Russia/Ukraine: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EP debate. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-debate_und_en (date of access: 20.05.2024).

¹³¹ Ibid.,

¹³² von der Leyen U. 2023 State of the Union Address by President von der Leyen. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/2023-state-union-address-president-von-der-leyen-2023-09-13_en (date of access: 20.05.2024).

Послання Голови Єврокомісії 2023 року також має інший важливий момент, що стосується розуміння ідентичності, а саме солідарності. В даній промові, наприклад, було згадано про Вікторію Амеліну, що сказала своєму синові про те, що Європа це їхній дім¹³³.

Питання біженців з України та їхнє розміщення в ЄС стало можливістю для ЄС визначити солідарність та актуалізувати її в своєму дискурсі. Так, Єврокомісар з питань захисту Європейського стилю життя під час ухвалення «Директиви про Тимчасовий захист» зазначив: «Часи сильно впливають на нас, але Європейський Союз і кожна з його держав-членів демонструють поза сумнівом, що ми готові підійти до справи і бути солідарними з Україною».¹³⁴

Так само, під час візитів офіційних осіб до країн-членів ЄС, що активно приймали біженців з України питання солідарності неодноразово актуалізувалося. Під час візиту до Праги Комісар з питань охорони здоров'я Стелла Кіріакідес зазначила, що саме єдність на рівні ЄС забезпечила можливість швидко та якісно відреагувати на запит у притулку з боку українських громадян: «Завдяки величезному духу солідарності на рівні ЄС, біженці були прийняті з відкритими обіймами, і їм надається доступ до медичної допомоги та допомоги, якої вони потребують. Я з нетерпінням чекаю на підтримку, яку Чехія пропонує українським біженцям та переселенцям у країні.»¹³⁵

¹³³ von der Leyen U. 2023 State of the Union Address by President von der Leyen. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/2023-state-union-address-president-von-der-leyen-2023-09-13_en (date of access: 20.05.2024).

¹³⁴ European Commission. Ukraine: Commission proposes temporary protection for people fleeing war in Ukraine and guidelines for border checks. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1469 (date of access: 20.05.2024).

¹³⁵ Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Commissioner Kyriakides in Prague to focus on the ongoing humanitarian situation related to the Russian invasion of Ukraine. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commissioner-kyriakides-prague-focus-ongoing-humanitarian-situation-related-russian-invasion-ukraine-2022-03-23_en (date of access: 20.05.2024).

Г) Демократичність та свобода.

Підтвердженням того, що ЄС залишається прибічником демократії, та формує власну ідентичність на цінностях демократичності та поваги до свободи можна знайти також і в тому, як він визначає та позиціонує себе щодо інших. Визнання України як частину Союзу, про який ми зазначали раніше, відбувається паралельно тому, що відбувається ототожнення ідентичностей ЄС та України. Дане ототожнення можливо і за рахунок того, що Україна, бореться саме за цінності свободи та демократії. Мотивація підтримки України підтримується саме тим, що Європейський Союз мусить допомагати тим державам, що борються за цінності подібні для ЄС. Навіть вищезгадані ремарки про те, що Україна бореться не лише за себе, але і за ЄС лунали саме в контексті спільності шляхів розвитку України та ЄС.

3. Підсумки.

Отже, в ході аналізу впливу війни на ідентичність ЄС остання зазнала таких змін:

- Ідентичність ЄС зазнала географічних змін, Україна стала включена до розуміння європейської спільноти. Офіційні посадові особи ЄС визначають Україну як майбутнього члена ЄС та частину «Європейської родини» через цінності, що союз та держава поділяють.

- Становище росії залишається таким, яким воно було протягом історичної перспективи. Хоча дії влади оцінюються як варварські та протизаконні, ЄС поділяє росію на владу та народ, стверджуючи, що багато росіян поділяють європейське прагнення до миру, а отже, їх можна вважати ближчими за ідентичністю до ЄС. Значення російської ідентичності як агресора та варвара не є зафіксованим та має тимчасові характеристики.

- ЄС використовує питання війни в Україні задля реартикуляції існуючих елементів ідентичності та додання нових. Таким чином, ЄС намагається посилити свою ідентичність як нормативного актора через звертання та використання міжнародних договорів та організацій в формуванні власних рішень та політик.

- Європейський Союз реартикулює ключові для себе цінності такі як солідарність та єдність та повага демократії в контексті вторгнення РФ в Україну. Це відбувається як за рахунок оцінки дій самого Союзу, так і через ототожнення з учасниками війни. Подібні кроки можуть бути викликані кризами, що спіткали Європейський Союз протягом останніх 20 років та спричинили хвилю євроскептицизму.

- Безпековий вимір ідентичності Європейського Союзу зазнав змін. Європейський Союз активізує питання спільної оборони та посилення власного впливу на континенті, розширюючи межі дозволених політик та методів підтримки сусідів.

ВИСНОВКИ

Відповідно до проведеного дослідження нам вдалося досягти наступним результатам:

- Було встановлено, що адекватним методом дослідження ідентичності ЄС та інших акторів міжнародної політики є дискурс-аналіз, побудований на розкритті певних значень, що характеризують міжнародних політичних акторів, яке ґрунтується не на аналізі іміджів (візуальних образах) цих суб'єктів, а на аналізі їх правових, політичних та історичних дискурсивних практик. Евристичність такого підходу полягає у тому, що він дозволяє простежити динаміку змін ставлення ЄС до України та її ідентифікації після початку масштабного вторгнення РФ саме на рівні офіційних і нормативних дискурсів стосовно України і агресії РФ.

- Було визначено та описано понятійно-категоріальний апарат, який використовується в дослідженнях методом дискурс-аналізу та критичного дискурс-аналізу.

- Описано та перенесено методологію досліджень дискурс-аналізу, запропоновану Лене Хансеном на випадок вторгнення російської федерації на територію України 2022 року. Було визначено основні події, тексти та вповноважених осіб, які могли їх продукувати задля аналізу офіційного дискурсу ЄС.

- Нам вдалося встановити сутність ідентичності Європейського Союзу, що передувала розширенню 2004 року та змін, яких вона зазнала після. Було виявлено, що основою ідентичності ЄС є саме безпекова складова, проте якщо виокремлювати Західну Європу, безпека складається в недопущенні подій власного минулого (Перша та Друга світові війни). У випадку появи Центральної Європи в якості членів ЄС мова йде про бажання захисту від впливу Росії.

- Виявлено, що історія відносин між росією та Європою є довготривалим процесом, що характеризувався дуалістичним підходом щодо розуміння росії з боку Європи, який включав в себе визнання країни як частини Європи, проте одночасно і надавав країні риси степу, або ж варварської цивілізації.

- Початок взаємодії між Європою та Україною характеризується підходом до розуміння країни як частини росії на початковому етапі. Згодом, Україна все більше розуміється як частина Центральної Європи, що також перебуває під загрозою з боку росії.

- Вторгнення рф 2022 року спричинило різку зміну в уявленні ЄС щодо України та сприяло реартикуляції існуючих в ЄС ідентичностей.

- Разом з вторгненням рф Україна почала сприйматися як країна, яка захищає спільні для Європи цінності та культурно належить до ЄС.

- Агресія з боку рф хоча і посилила її сприйняття як загрозового «іншого», проте дане значення не було зафіксовано. Офіційні особи Європейського Союзу залишають можливість дихотомічного поділу, що прослідковується історично, за яким росія уявляється як сусід ЄС і одночасно як «недоевропа» (І. Нойманн).

- Європейський Союз використав вторгнення російської федерації задля змін та відновлення ідентичності в офіційному дискурсі. Було встановлено зв'язок який існував між кризами довіри до європейських інституцій та внутрішньої стабільності в ЄС з основними елементами, що реартикулювалися. Варто зазначити, що процес реартикуляції одночасно відбувався паралельно процесу ідентифікації, розрізнення та співставлення з учасниками конфлікту.

- Основними елементами, що були реартикульовані стала солідарність та демократичність. Одночасно з цим, ЄС продовжує позиціонувати себе як нормативного актора на міжнародній арені.

- Важливою зміною в безпековому контексті, що відбулося в ідентичності ЄС, це те, що вторгнення рф змінило кут сприйняття безпекової складової з внутрішньої на зовнішню в середині союзу. Якщо до 2004 року безпекова

складова означала недопущення конфлікту в середині європейської спільноти, то тепер ЄС все більше звертався до забезпечення стабільності поза власними межами. Реакцією на вторгнення РФ став потяг до встановлення власної переваги в прикордонних регіонах через надання безпекових гарантій. Одночасно з цим, Європейський Союз визначав власний вплив за межами прикордонних країн, оперуючи питанням продовольчої безпеки.

- Межі уявлення ЄС розширилися та почали включати нові держави, особливо Україну.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. AMATO G. A New Inter-Institutional Interplay after the Treaty of Lisbon?. *The Brown Journal of World Affairs*. 2011. Vol. 17, no. 2. P. 139–146. URL: <https://www.jstor.org/stable/24590803>.
2. Borrell J. The war against Ukraine and European security. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/war-against-ukraine-and-european-security_en#:~:text=In%20this%20oped,%20HR,for%20Ukraine%20to%20achieve%20victory. (date of access: 20.05.2024).
3. Braun M. Postfunctionalism, Identity and the Visegrad Group. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2020. Vol. 58, no. 4. P. 925–940. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.12994> (date of access: 22.05.2024).
4. Bush G. Remarks to the Supreme Soviet of the Republic of the Ukraine in Kiev, Soviet Union. *George Bush Library and Museum*. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/3267> (date of access: 22.05.2024).
5. Cadier D. The Geopoliticisation of the EU's Eastern Partnership. *Geopolitics*. 2018. Vol. 24, no. 1. P. 71–99. URL: <https://doi.org/10.1080/14650045.2018.1477754> (date of access: 22.05.2024).
6. Calligaro O. From 'European cultural heritage' to 'cultural diversity'?. *Politique européenne*. 2014. Vol. 45, no. 3. P. 60–85. URL: <https://doi.org/10.3917/poeu.045.0060> (date of access: 21.05.2024).
7. Campbell D. *Writing Security*. 2nd ed. Manchester University Press, 1998. 304 p.
8. Dedman M. *Origins & Development of the European Union 1945-2008*. 2nd ed. Routledge, 2009.

9. Dinan D., Nugent N., Paterson W. A Multi-Dimensional Crisis. *The European Union in Crisis*. London, 2017. P. 1–15. URL: https://doi.org/10.1057/978-1-137-60427-9_1 (date of access: 21.05.2024).
10. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Commission acts for global food security and for supporting EU farmers and consumers. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-acts-global-food-security-and-supporting-eu-farmers-and-consumers-2022-03-23_en (date of access: 20.05.2024).
11. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Commissioner Kyriakides in Prague to focus on the ongoing humanitarian situation related to the Russian invasion of Ukraine. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commissioner-kyriakides-prague-focus-ongoing-humanitarian-situation-related-russian-invasion-ukraine-2022-03-23_en (date of access: 20.05.2024).
12. Dombrovskis V. Statement by Executive Vice-President Dombrovskis at the press conference with Ukrainian Prime Minister Shmyhal. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7986 (date of access: 20.05.2024).
13. European Commission. Joint statement by President von der Leyen and High Representative/Vice-President Borrell on the death of Alexei Navalny. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_24_892 (date of access: 21.05.2024).
14. European Commission. Remarks by Executive Vice-President Vestager, High Representative/Vice-President Borrell, and Commissioner Breton at the press

- conference on the European Defence Industrial Strategy and the European Defence Industry Programme. *European Commission*.
URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_24_1327.
15. European Commission. Ukraine: Commission proposes temporary protection for people fleeing war in Ukraine and guidelines for border checks. *European Commission - European Commission*.
URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1469 (date of access: 20.05.2024).
16. European Council. Remarks by President Charles Michel following the first working session of the European Council, 23 June 2022. *European Council/Council of the European Union*.
17. European Council. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. *European Council/Council of the European Union*.
URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/the-versailles-declaration-10-11032022/>.
18. European Parliament. Russian aggression against Ukraine. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0052_EN.html
19. European Union. EUR-Lex - 11997M/TXT - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997M/TXT> (date of access: 21.05.2024).
20. European Union. EU-Russia relations, European security and Russia's military threat against Ukraine: extracts from the debate - Multimedia Centre. *Multimedia Centre*. URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/eu-russia-relations-european-security-and-russias-military-threat-against-ukraine-extracts-from-the-debate_I218459 (date of access: 20.05.2024).

21. European Union. Policy, law – decision-making process | European Union. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/how-eu-policy-decided_en (date of access: 21.05.2024).
22. European Union. Roberta METSOLA, EP President, addresses the Ukrainian Parliament (Verkhovna Rada) - Multimedia Centre. *Multimedia Centre. European Parliament*. URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/roberta-metsola-ep-president-addresses-the-ukrainian-parliament-verkhovna-rada_I223327 (date of access: 20.05.2024).
23. Fix L. European Security and the Ukraine War. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/project/european-security-and-ukraine-war> (date of access: 21.05.2024).
24. Gecelovsky P., Murray R. W. Toward an Understanding of Canada's International Identity. *American Review of Canadian Studies*. 2019. Vol. 49, no. 4. P. 530–546. URL: <https://doi.org/10.1080/02722011.2019.1714680> (date of access: 21.05.2024).
25. Hansen L. Security as Practice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203236338> (date of access: 21.05.2024).
26. Homolar A., Turner O. Narrative alliances: the discursive foundations of international order. *International Affairs*. 2024. Vol. 100, no. 1. P. 203–220. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iia291> (date of access: 21.05.2024).
27. Huntington S. P. Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, The. Touchstone Books, 1998. 368 p.
28. Jorgensen M. W., Phillips L. J., Phillips L. J. Discourse Analysis As Theory and Method. SAGE Publications, Incorporated, 2002.
29. Keukeleire S., Delreux T. Foreign Policy of the European Union. Palgrave Macmillan Limited, 2022.
30. Kissinger H. Diplomacy. Simon & Schuster, 1995. 912 p.

31. Konrad Adenauer. *BBC*.
URL: https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/adenauer_konrad.shtml (date of access: 22.05.2024).
32. Laclau E. The death and resurrection of the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies*. 1996. Vol. 1, no. 3. P. 201–220.
URL: <https://doi.org/10.1080/13569319608420738> (date of access: 21.05.2024).
33. Lehne S. After Russia's War Against Ukraine: What Kind of World Order?. *Carnegie Endowment for International Peace*.
URL: <https://carnegieeurope.eu/research/2023/02/after-russias-war-against-ukraine-what-kind-of-world-order?lang=en¢er=europe>.
34. Löwenhardt J. Russia and Europe: Growing Apart Together. *The Brown Journal of World Affairs*. 2000. Vol. 7, no. 1. P. 167–174.
URL: <https://www.jstor.org/stable/24590204>.
35. Mändre C. Europe in conflict – an analysis of European discourses in light of the Ukrainian crisis : master's thesis. Tartu, 2015. 80 p.
URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79110063.pdf>.
36. Manners I. The normative ethics of the European Union. *International Affairs*. 2008. Vol. 84, no. 1. P. 45–60. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00688.x> (date of access: 21.05.2024).
37. Naarden B. Marx and Russia. *History of European Ideas*. 1990. Vol. 12, no. 6. P. 783–797. URL: [https://doi.org/10.1016/0191-6599\(90\)90210-6](https://doi.org/10.1016/0191-6599(90)90210-6) (date of access: 22.05.2024).
38. Neumann I. Uses of the Other "The East" in European Identity Formation. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. 281 p.
39. Neumann I. B. Russia and the idea of Europe: Study in identity and international relations. Routledge, 1995. 240 p.

40. NEUMANN I. B. Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*. 1996. Vol. 2, no. 2. P. 139–174.
URL: <https://doi.org/10.1177/1354066196002002001> (date of access: 21.05.2024).
41. Neumann I. B., Wigen E. *Steppe Tradition in International Relations: Russians, Turks and European State Building 4000 BCE-2017 CE*. Cambridge University Press, 2018.
42. Polonska-Kimunguyi E. The Myth of Peace and Statehood in European Integration Theory: The Imperial Legal Order of the Rome Treaty. *European Foreign Affairs Review*. 2023. Vol. 28, Issue 2. P. 185–216.
URL: <https://doi.org/10.54648/eerr2023010> (date of access: 22.05.2024).
43. Reland J. The Ukraine-EU Relationship. *UK in a changing Europe*.
URL: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/the-ukraine-eu-relationship/> (date of access: 22.05.2024).
44. Shafiq A. POLITICAL REFORM IN EUROPEAN UNION: THE TREATY OF LISBON. *Strategic Studies*. 2008. Vol. 28, no. 1. P. 85–103.
URL: <https://www.jstor.org/stable/45242451>.
45. Stetter S. Cross-pillar politics: functional unity and institutional fragmentation of EU foreign policies. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, no. 4. P. 720–739.
URL: <https://doi.org/10.1080/1350176042000248115> (date of access: 21.05.2024).
46. Thatcher M. Speech to Ukrainian Supreme Soviet | Margaret Thatcher Foundation. *Margaret Thatcher Foundation*.
URL: <https://www.margaretthatcher.org/document/108116> (date of access: 22.05.2024).
47. The Diplomatic Service of the European Union. EP Plenary: Speech by High Representative Josep Borrell on one year of Russia's invasion and war of aggression against Ukraine. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ep-plenary-speech-high-representative-josep-borrell-one-year-russia's-invasion-and-war_en (date of access: 20.05.2024).

48. The Diplomatic Service of the European Union. HR/VP Josep Borrell in Ukraine | Press Conference with President Zelensky | Kyiv, Ukraine, 08/04/2022. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/hrvp-josep-borrell-ukraine-press-conference-president-zelensky-kyiv-ukraine-08042022_en (date of access: 20.05.2024).
49. The Diplomatic Service of the European Union. Russia/Ukraine: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EP debate. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-debate_and_en (date of access: 20.05.2024).
50. The Economist. Marine Le Pen poses a greater threat than Giorgia Meloni. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/europe/2023/10/19/marine-le-pen-poses-a-greater-threat-than-giorgia-meloni> (date of access: 21.05.2024).
51. Townshend J. Discourse Theory and Political Analysis: A New Paradigm from the Essex School?. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2003. Vol. 5, no. 1. P. 129–142. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-856x.00100> (date of access: 21.05.2024).
52. von der Leyen U. 2023 State of the Union Address by President von der Leyen. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/2023-state-union-address-president-von-der-leyen-2023-09-13_en (date of access: 20.05.2024).
53. von der Leyen U. Press corner. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1286 (date of access: 20.05.2024).
54. von der Leyen U. Press statement by President von der Leyen on Russia's aggression against Ukraine. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1322 (date of access: 21.05.2024).
55. von der Leyen U. Speech by president von der Leyen at the Munich Security Conference 2022. *European Commission - European Commission*.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1221 (date of access: 20.05.2024).

56. Waever O. European Security Identities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1996. Vol. 34, no. 1. P. 103–132. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1996.tb00562.x> (date of access: 22.05.2024).

АНОТАЦІЯ

Темою кваліфікаційної роботи було дослідження змін, що зазнала європейська ідентичність в офіційному дискурсі ЄС на фоні повномасштабного вторгнення РФ на територію України в 2022 році.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Європейського Союзу як актора міжнародних відносин.

Предметом дослідження є зміни дискурсу ідентичності ЄС після повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Методами дослідження стали: дискурс аналіз, критичний- дискурс аналіз, а також порівняльний метод для співставлення ідентичності ЄС, України і рф до і після повномасштабного вторгнення рф в Україну у європейському дискурсі, та історичний метод для розкриття еволюції ідентичності ЄС, України і рф в офіційному дискурсі ЄС.

Робота складається з трьох розділів. В першому визначено та сформовано основні засади використання дискурсивних методів в дослідженні міжнародних відносин та встановлено методологію дослідження. В другому розділі розглянуто питання ідентичності ЄС, її формування до 2022 року та дискурсивне уявлення про ідентичність рф та України до повномасштабного вторгнення. Третій розділ присвячено аналізу змін в ідентичності ЄС на фоні повномасштабного вторгнення рф, а також зміні уявень про Україну та рф в офіційному дискурсі Європейського Союзу.

Результатом дослідження стало виявлення змін та реартикуляції елементів офіційного дискурсу ЄС на фоні вторгнення рф в Україну. Встановлення основних елементів, відповідно яких, можна визначити політику підтримки України з боку ЄС.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика Європейського Союзу, дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз, повномасштабне вторгнення рф в Україну 2022 року.